

FELSEFE DÜNYASI

2017/ YAZ/ SUMMER Sayı/Issue: 67

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve hakemli bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/ Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Editör/Editor

Prof. Dr. Celal TÜRER

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. Celal TÜRER (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt. Üniv.)

Prof. Dr. Gürbüz DENİZ (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK (Ankara Sosyal Bilimler Üniv.)

Doç. Dr. Necmettin Pehlivan (Ankara Üniv.)

Dr. Öğr. Üyesi M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Üniv.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/Ulakbim tarafından dizinlenmektedir

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is Published Biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/Ulakbim since 2004

Adres/Adress

Necatibey Caddesi No: 8/122 Kızılay-Çankaya / ANKARA PK 21 Yenışehir/Ankara

Tel & Fax : 0312 231 54 40

www.tufed.org.tr

Fiyatı/Price: 35 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi | IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi / Design: Emre Türku

Kapak Tasarımı / Cover: Mesut Koçak

Baskı / Printed: Tarcan Matbaası

İvedik Cad. Mercan 2 Plaza, No: 417, Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

Basım Tarihi : Temmuz 2018, 750 Adet

HERMENEUTİK VE PSİKANALİZ

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 67, Yaz 2018, ss. 171-202.

Makale Geliş Tarihi: 10.01.2018 | Yayına Kabul Tarihi: 12.04.2018

Erdal İŞBİR*

Giriş

Teolojik yorum sorunuyla ortaya çıkan hermeneutik, Ast¹ ve Schleiermacher'in² geliştirdiği "genel metin yorumu" prosedürüyle felsefi bir soruna dönüşmüştür. Dilthey'in³ bilimlerinin yöntemi olarak geliştirdiği hermeneutik,³ ortak teorik kabullere dayanması bakımından bu prosedürün devamı niteliğindedir. Teorik bir etkinlik olarak kabul edildiğinde, yorumun eleştirisiyle ilgisi, metnin tarihsel arka planını ve yazarının psikolojik niyetini açıklama amacına göre belirlenir. Bu bakımdan *yorum*, bir metni, yazıldığı çağın koşulları içinde değerlendiren ve yazarının diğer metinleriyle karşılaştıran bir eleştiri olarak kabul edilir. Bir metni kendi gerçekliği içinde ele aldığından, yani okuyucunun koşullarını dışarıda bıraktığından, yorumun teorik bir etkinlik olarak kabul edilmesi, onun eleştirel işlevini de sınırlar. Oysa Kant'tan beri biliyoruz ki, eleştiri ancak öz-eleştiriye dönüştüğünde, gerçek değerine kavuşur. Peki, hermeneutik yorum sorunu, öznenin kendisine yönelik bir eleştiriye nasıl dönüşür? Bu dönüşümün psikanalizle ne gibi bir ilgisi vardır? Bu ilgi nasıl bir öneme sahiptir? Diğer bir deyişle, psikanalizin, Lacan'ın ifadesiyle, nasıl bir "hermeneutik hak talebi" vardır?⁴ Bu sorulara verilecek yanıtlar, hermeneutiğin psikanalitik değerini ortaya

* Adana Menderes Üniversitesi Felsefe Bölümü, Dr.

1 Ast, *Grundlinien der Grammatik, Hermeneutik und Kritik*, Ed., Jos Thomman, 1808.

2 Schleiermacher, *Hermeneutic and Criticism and Other Writings*. Çev., ve Ed., Andrew Bowie, Cambridge, 1998.

3 Dilthey, *Introduction to Human Sciences, Selected Works, Volume I*, Çev., Michael Neville, Jeffrey Bar-nouw, Franz Schreiner, Rudolf A. Makkreel ve Ed., Rudolf A. Makkreel, Frithjof Rodi, New Jersey, 1989.

4 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, Çev. Nilüfer Erdem, İstanbul, 2013, s.14.

koyacağı gibi, psikanalizin de hermeneutik talebini gösterecektir.

Şüphesiz böylesi bir inceleme, *yorumun*, öz-eleştiriye dönüşmesinin izlerini sürmemizi gerektirmektedir ve bunun dönüm noktası, Heidegger'in ontolojik kabullere dayanan fenomenolojik hermeneutiğidir. Heidegger *ön-yapılı* bir etkinlik olarak kabul ettiği hermeneutiği, Dasein'in kendi tarihselliğinde kendi devinimini, yani "kendi olmak ya da olmamak imkânını" belirleyen *yaşama deneyimi* olarak tarif eder.^{5,6} Ast, Schleiermacher ve Dilthey'da anlama ve yorumun epistemolojik ön-koşullarını ifade eden *hermeneutik döngü* kavramı, Heidegger için artık *özneninyaşama deneyiminin tarihselliğinin* ifadesidir.^{7,8} Epistemolojik olandan ontolojik olana geçişi ifade eden bu dönüşüm, öznenin yorum aracılığıyla, "bir şeyi bilmekten" önce, kendi varlığını kurduğunu ima eder. Psikanalizin temel kabullerinden biri olan *dinamik kişilik* anlayışıyla⁹ uyumlu görünen Heidegger'in bu *tarihsel varlık* anlayışı, öznenin kendi varoluşuna odaklanır. Benlik, artık duyuşsal olarak tamamlanmış bir bütünlük değil, ötekiyle bir birliktelik içinde sürekli yeniden kurulan bir varoluştur.¹⁰ Bu varoluşçu bakış, benliği, öznenin, "başkasıyla birlikte yaşadığı bir dünya içinde", kendisini anlaması ve yorumlaması olarak kabul ettiğinden, hermeneutik bir boyuta sahiptir. "Başkasıyla birlikte bir dünya içinde bulunmanın", öznenin kendisini başkasına nasıl görünür kıldığına ilişkin fenomenolojik bir zorluk yarattığının farkında olan Heidegger, bunu *iletişim*fikriyle aşar. İletişim aracılığıyla özne, dil içinde kurduğu varoluşunu başkasına iletir.¹¹ Heidegger için iletişimin asli unsuru olan *konuşma*,¹² özne ve öteki arasındaki ontolojik mesafeyi hem kapatır hem de yeninden açar. Lacan için de özne ve öteki arasındaki ilişki bu "boşluktan" doğar ve bu "boşluk" öznelarası ilişkiyi dikey değil döngüsel kılar.¹³ Lacan'ın "boşluk" fikrinin Heidegger'in hermeneutiğiyle ilgisi, bizi temel bir sorunla yüzleşmeye zorlar. Anlamın dilsel aktarımını gerektiren *yorum, psikanalitik bir terapi biçimine nasıl dönüşür?*¹⁴

5 Heidegger, *Being and Time*, Çev., Joan Stambaugh, Albany, 1996, s.10.

6 Gadamer, *Truth and Method*, Çev. Joel Weinsheimer ve Donald G. Marshall, New York, 1989, s.xxx.

7 Heidegger, *Being and Time*, s.143.

8 Gadamer, *Truth and Method*, s.266.

9 Horney, *Psikanalizde Yeni Yollar*, Çev. Selçuk Budak, İstanbul, 1999, s.18.

10 Heidegger, *Being and Time*, s.137.

11 Heidegger, *On the Way to Language*, Çev. Peter D. Hertz, Cambridge, 1982, s.135.

12 Heidegger, *Poetry, Language, Thought*, Çev. Albert Hofstadter, London, 1975, s.190.

13 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, s.219.

14 Kris, "Ego Psychology and Interpretation In Psychoanalytic Therapy", *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.77-93, New York, 1955, ss.89-91.

Bu sorun, esasında dilin yapısına ilişkindir. Psikanalizin hermeneutik hak talebi, yorumun dilsel işlevine ilişkindir. Bu işlev, dilin sadece anlam aktaran değil aynı zamanda anlam kuran ve yanlış anlamları düzelteren bir etkileşim olarak kabul edilmesiyle ortaya konabilir. İşte Gadamer'in *ufukların kaynaşması* fikri, dilin bu işlevine tutunması bakımından, *hermeneutik* ve *psikanaliz* ilişkisinin kurulabilmesini sağlar. Gadamer'in hermeneutiği, yorumu, teorik bir etkinlik olmaktan çıkarıp, öznelerarası dilsel bir etkileşime dönüştürür.¹⁵ Bununla ilgisinde anlama da artık, bir metin karşılaştırması ya da açılması değil, öznelerin *soru-cevap diyalektiği* biçiminden bir diyalogla, "ortak bir anlayışa" ulaşmasıdır. Özne ve öteki arasındaki dengesiz ilişkiyi ifade eden bu diyalog, yanlış anlama ya da öznenin kendini gizlemesi ve bastırması olanağını taşıdığından "tehlikeli bir serüvendir".¹⁶ İşte öznenin diyalog sürecinde kendisini gizlemesine ve yanlış anlamasına neden olan önyargılarıyla yüzleşmesi ve onların üstesinden gelmesi,¹⁷ *hermeneutiğin eleştirel görevidir*.¹⁸ Psikanalizin analist-hasta diyalogunu andıran Gadamer'in anlama modeli, hermeneutiğin eleştirel sınırlarını, öznenin koşullarını da içine alacak şekilde genişletmiştir. Peki, öz-eleştiriye dayanan hermeneutiğin psikanalitik sınırı neresidir? Ortak bir anlayışı amaçlayan ben-sen diyalogu ile analist-hasta diyalogu arasındaki ilişkiyi ve farklılığı da ortaya koyacak yanıt, sadece hermeneutiğin psikanalitik sınırını değil psikanalizin temel savlarının hermeneutik değerini de gösterecektir.

Hermeneutiğin Evrensellik İddiası ve Eleştirel İşlevi

Gadamer'in *ufukların kaynaşması* fikriyle açıkladığı anlama modeli, *etki tarihi* ilkesine dayanır. Anlamanın "verili bir nesneye" değil, "onun tarihsel etkisine" yönelik olduğunu ifade eden bu ilke,¹⁹ *festival* metaforuyla açıklanır. Buna göre nasıl ki her festival yaşanmış bir olayın, o yılın koşullarına göre özgün bir biçimde yeniden kutlanmasıysa, anlama da öznenin, tarihsel bir nesnenin şimdiye yansıyan ufkuyla girdiği etkileşimdir. Bu, öncelikli olarak öznenin kendisini tarihsel bir ufuk içinde kavradığı anlamına gelir.²⁰ İşte *bir etkileşim olarak anlamanın* başarısı, öznenin içinde bulunduğu tarihsel ufku aydınlatmasına bağlıdır. Taşındığımız geleneği ve sahip olduğumuz önyargıları ifade eden tarihsel ufukumuzun aydınlatılması, Gadamer için hermeneutik refleksiyonun eleştirel görevidir. Hermeneutik refleksiyonun bu

15 Gadamer, *Truth and Method*, s.306.

16 Gadamer, *Reason in the Age of Science*, Çev. Frederick G. Lawrence, Massachusetts, 1998, ss.109-110.

17 Gadamer, *Philosophical Hermeneutics*, Çev. ve Ed., David E. Linge, London, 1977, s.8.

18 Gadamer, *Philosophical Hermeneutics*, s.25.

19 Gadamer, *Truth and Method*, s.xxxi.

20 Gadamer, *Truth and Method*, s.300

görevi, psikanalizin de talebidir. Çünkü nevrotik hastaların patolojik semptomlarının bir anlamı olduğu kabulüne dayanan psikanalizin²¹ amacı, öznenin yaşamını “risklerden ve çatışmalardan arındırmak değil, bireyin kendi sorunlarını kendi başına çözebilecek beceriyi kazanmasını” sağlamaktır.²² Self-refleksiyona dayanmaları bakımından, hermeneutiğin eleştirel görevi, psikanalizin amacıyla ilişkili gibi görünse de aslında öznedeki gizli duran bir şeyi açığa çıkarmadığından psikanalizin amacından farklıdır.

Öznenin kendisinin bile bilincinde olmadığı bir arzuyu açığa çıkarmayı değil de özneyi, “onu dünyaya kapatan önyargılardan vazgeçirmeyi” amaçlayan hermeneutik refleksiyon, ben-sen diyalogu sürecinde, tarafların kendi önyargılarını sınımasını sağlayarak ortak bir anlayışa ulaşmasını olanaklı kılar. Bu konuda tarafların kendilerini birilerine açmasının, ortak anlayışa ulaşmanın ön-koşulu olarak belirlenmesi,²³analistin hoşgörüsü ve hastanın tedaviyi kabulünü içeren psikanalizin “yapısal dostluk” kavramıyla²⁴belli bir ilgiye sahiptir. Çünkü nasıl ki ortak bir anlayış, öznelere birbirlerini “ben” olarak tanımalarını gerektiriyorsa, psikanalizin başarısı da hastanın, analisti doktor olarak kabul etmesine ve analistin de hastayı önyargısız dinlemesine bağlıdır. Her iki durumda da soru-cevap diyaloguna bağlı olan diyalog, ontolojik ve dilsel bir zeminde iş görür. Daha açık bir deyişle, hem ortak bir anlayışa ulaşmayı amaçlayan hermeneutik diyalog hem de hastanın, bilincinde olmadığı bir anlam bağlamının bilincine varmasını amaçlayan psikanalitik diyalog, özne kendi benliğinden hareket ettiğinden *ontolojik*; öteki ile iletişime geçerek yeniden kendisiyle yüzleştiğinden *dilseldir*.

Anlam taşıyan her şeyin dilselliğini ifade eden *dilin evrenselliği ilkesi*²⁵ gereği, anlam aktarımına dayanan ve ortak anlam kuruluşunu amaçlayan diyalog tarzı hermeneutik modelin de kapsam konusunda bir *evrensellik iddiası* vardır. Gadamer ve Habermas arasındaki tartışmanın konusu olan bu evrensellik iddiası, diyalog sürecinde iş gören *hermeneutik self-refleksiyonun* dilsel sınırlarını aşmadığına işaret eder. Daha açık bir deyişle, diyalog sürecinde öznenin kendisine yönelik alması gereken *eleştirel mesafe*, dilin sınırları dışına çıkmak demek değildir. Yabancılaştırıcı eleştirel mesafe, romantik bir ifadeyle öznenin kendisini unutmamasına neden olabilir ama özneyi dilsel sınırların dışına çıkaramaz. Habermas’ın hermeneutiğin evrenselliği iddi-

21 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, Çev. Selçuk Budak, İstanbul, 2006, s.107.

22 Horney, *Psikanalizde Yeni Yollar*, s.225.

23 Gadamer, *Philosophical Hermeneutics*, s.7.

24 Horney, *Psikanalizde Yeni Yollar*, s.253.

25 Gadamer, *Philosophical Hermeneutics*, s.54-57

asına karşı çıktığı nokta, hermeneutiğin eleştirel sınırlarının tartışıldığı sonraki bölümde ele alınacaktır. Ancak şu kadarı söylenebilir ki Habermas, öznenin kendisine eleştirel yaklaşmasını dilin sınırları dışında, yani hermeneutik alanın ötesinde bir alanda olanaklı olduğunu düşünmekte ve bu alanı psikanalizin tedavi yönteminin kapsamında görmektedir.

Gerçekten de psikanalizin bilinçdışı bir şeyi bilince yükseltilmesi,²⁶ dil-dışı olanın dilsel kılınması demek midir? Bu soruya yanıt vermek, Gadamer'in hermeneutik refleksiyonunun eleştirel işlevini, dilin evrenselliğiyle temellendirmesini daha fazla ele almayı gerektirir. Gadamer, diyalog sürecinde öznenin kendisiyle yüzleşmesinin, önyargılarından vazgeçmesini gerektirmediğini iddia eder. Gadamer'in önyargı kavramını açarak temellendirmeye çalıştığı bu provakatif düşünce, anlamının dilsel ön-koşulları olduğunu ve varoluşumuzu oluşturan bu ön-koşulların dışına çıkmanın varoluşumuzdan vazgeçmek anlamına geleceğini ima eder. Açık bir deyişle, diyalog sürecinde, öznenin dilsel koşullarını ifade eden önyargılarının dışına çıkması, diyaloga "ben" olarak katılmaması demektir. Aksine dilsel ön-koşullarını, yani önyargılarını benimseyerek ve sahiplenerek diyaloga katılan özne, kendi önyargılarıyla yüzleşecek ve kendisini, yeni anlamlara daha kolay açacaktır. Bu konuda aslında önemli olan öznenin ön-koşullarının, yani önyargılarının farkında olmasıdır. Benlik sahibi bir varlık olarak özne, sadece hermeneutik refleksiyon aracılığıyla, ben-sen diyalogunda kendi önyargılarının farkına varır ve onları meşrulaştırır. Bu onun dünyaya açılmasının koşuludur.²⁷ Bu nedenle, *hermeneutiğin dilin evrensel sınırları içinde kalan eleştirel işlevi*, öznenin önyargılarını hem bütünüyle yadsımasını hem de sorgulamaksızın sahiplenmesini engeller. Geleneğin ve önyargının rehabilitasyonu olan bu evrensel eleştirel işlev, özneyi başkasına açarak, ortak bir anlayışa ulaştırır.

Öznenin kendi tarihsel varlığını, başka bir deyişle benliğini sorgulamasını, meşru önyargıların kabulüne bağlayan Gadamer için temel sorun *meşru önyargıları* meşru olmayanlardan ayıran ölçütün ne olduğudur.²⁸ Bu ölçüt, *akla dayalı bir rızadır*. Buna göre, sadece akla dayalı bir sınamayla özneyi dünyaya açtığı doğrulanmış önyargılar, *meşru önyargılar* olabilir. Bu ölçüt doğrultusunda, diyalog biçimindeki dilsel etkileşimde, özne kendisiyle yüzleşerek önyargılarını sınar ve aydınlatır. Bu hermeneutik eleştiri süreci, diyalogun tarafları arasında, yani özne ve öteki ya da ben ve sen arasında *zamansal bir mesafe* varsayar. Özne ve ötekinin kendi tarihsel ufukları içerisinde, *kendi ol-*

26 Reich, W., "On the Technique of Character-Analysis", *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.25-38, New York, 1955, s.25.

27 Gadamer, *Truth and Method*, ss.269-270.

28 Gadamer, *Truth and Method*, s.277.

duklarını ifade eden *zamansal mesafe* kavramı,²⁹ öznelere *yalnızca kendi olduklarında* uzlaşabileceklerine işaret eder. Bu nedenle Gadamer için hermeneutik anlama, öznenin kendi tarihsel ufkundan sıyrılıp kendisini ötekinin ufkuna yansıtması değil, özne ve ötekinin, daha üst bir ufukta kaynaşmasıdır. Bundan dolayı da hermeneutik refleksiyonun eleştirel işlevi, *empati* kavramıyla açıklanamaz.³⁰ Öznenin kendisi olmayı bırakarak değil, bizzat kendisi olarak katıldığı bir diyalog, gerçek bir uzlaşmayı amaçlayabilir. Bununla ilgisinde öznenin, benliğini ötekinin benliğine yansıttığı refleksiyon değil, aksine kendi dışında olagelen bir şeyi, yani başka bir tarihsel ufku kendi bilincine taşıyan bir refleksiyon, onun öz-bilincini kurabilir ve onu “kemikleşmiş bir ideolojiden” kurtarabilir.³¹ Böylece hermeneutik refleksiyon, bir yandan yabancı bir anlam bağlamını, öznenin bilincine taşıırken diğer yandan öznenin, kendi benliğini sorgulayıp aydınlatmasını ve böylece ulaşılan ortak anlayışla benliğini yeniden kurmasını sağlar. Gadamer için bu tarihsel bilincin başarısıdır ve “arkası gelmeksizin devam eder”.³²

İnsanın sürekli kendisini değiştirmesini sağlayan süreç, öznenin gönülsüzce ya da zorlamayla girdiği bir etkileşim değildir. Çünkü “başkasına açık olmak” amacındaki insani varoluş, başkası üzerinde hâkimiyet kurmayı değil, Heideggerci bir deyimle “başkasını işitmeyi” arzular. Bu nedenle öznenin varoluşu ya da benliği, ötekinden işittikleriyle kurulur. Lacan’ın “öznenin kendini ötekinde ideal olarak kurması” dediği³³ bu durum, *hermeneutik zamansal mesafenin*, psikanaliz açısından da yabancılaştırıcı işlevini doğrular. Özne ile öteki arasındaki zamansal mesafenin yarattığı yabancılaşma, özneyi, benliğini ötekinin alanında görmeye mahkûm etmekte³⁴ ve böylece benliğin imgesel gerçekliğini olanaklı kılmaktadır. Özne ötekinin dilinden işittikleriyle kendisiyle yüzleşir ve önyargılarını sınar. Bu bakımdan Gadameri anlama modelinin sloganı şöyledir: “kendimize yönelik anlayışımız değişmedikçe, başkasını anlayamayız”.³⁵ Doğal olarak başkasıyla uzlaşma eğilimine sahip olan öznenin katıldığı dilsel etkileşimin, yani konuşmanın ve işitmenin neyle sonuçlanacağı öngörülemez olsa da³⁶ her zaman ortak bir anlayışa ulaşma amacını taşır. Benliği her anlama

29 Gadamer, *Truth and Method*, ss.295-297.

30 Gadamer, *Truth and Method*, s.305.

31 Gadamer, *Philosophical Hermeneutics*, ss.38-39.

32 Gadamer, *Truth and Method*, s.306.

33 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, s.152.

34 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, ss.222-223.

35 Taylor, “Gadamer on the Human Sciences”, *The Cambridge Companion to Gadamer*, Ed. Robert J. Dostal, ss. 126-142. Cambridge, 2002, s.141.

36 Gadamer, *Truth and Method*, s.383.

ve yorumda yeniden kuran bu etkileşim, “dünyaya karşı dilsel yorumlarıyla”, “kendisini önyargılı kılan” öznenin, “kendi dilsel yorumlarının ötesine” uzanmasını sağlar. Bu nedenle benlik nasıl ki ötekenden ve dünyadan yalıtık değilse, *öz-bilinç* de, yani öznenin kendisini kavrayışı da dilsiz ve sözsüz değildir.³⁷ Özne, öteki ile kurduğu ve ancak kendisi olarak “içinde bulunduğu” bir diyalogda³⁸ kendisini kavrar ve anlar. Özne kendisiyle baş başayken bile kendisiyle başkası olarak konuşur ve başkası olarak kendisini işitir. Bu nedenle *hermeneutik anlama*, *her zaman dilseldir ve evrensel bir kapsamı vardır*.

Hermeneutik anlamanın ilk aşaması, romantizmde temel kavramı olan *kendini unutmadır*.³⁹ Öznenin kendisini unutmaması, eleştirel olmanın koşulu olan öz-yabancılaşmadır ve Gadamer’in ifadesiyle, “geçmiş yaşamın tanıklıklarıyla ilgilenirken kendimizi eleştirel bir mesafede tutan, soylu ve yavaş gelişen bir sanattır”.⁴⁰ “Soylu bir sanat” olan hermeneutik öz-unutuş, Freud’un “niyetin unutulması” dediği şeydir⁴¹ ve öznenin gerçek niyetinin başka bir niyet tarafından bozulmasıdır. Öznenin gerçek niyetini bastırmasıyla ortaya çıkan bozulma, Freud’un *edim hataları* dediği şeylerde kendisini gösterir. Yine de Gadamer’in öz-unutuş kavramı ile Freud’un niyetin unutulması fikri arasındaki farklılık, benliğe ilişkin yaklaşımda gizlidir. Hermeneutik öz-unutuş fikri, benliğin bir kenara bırakılması ya da bölünmesi demek değildir, çünkü unutilanan benliğin bölünmesi de mümkün değildir. Hermeneutik öz-unutuş tarihsel bilincin bütünüyle aktif olduğu, yani öznenin farkındalıkla gerçekleştirdiği ve diyalog sürecinde ötekinin ilettiği anlam bağlamlarını içselleştirmesini sağlayan bir edimdir. İstemsiz bir bastırmayı değil de öznenin anlama sürecinde kendisini bilinçli bir şekilde yeniden kurduğuna işaret ettiğinden, hermeneutik öz-unutuşun teorik değil pratik bir değeri vardır. Bu nedenle özne, kendisini kendisinden ayıran analitik saf bir refleksiyonla değil, kendisini unutarak kendisine yabancı olan bir şeyi içselleştiren ve içselleştirdiği anda yeniden kendisini hatırlayan eleştirel hermeneutik refleksiyonla öz-bilincini kurar. Bu refleksiyonun karşılıklı konuşmayla ortaya çıkması, bilinç ve öz-bilincin analitik olarak keşfedilen bir yapı değil dilsel olarak sürekli yenilenen bir süreç olduğunu gösterir. Öz-bilincin dilsel olması, ona ilişkin hermeneutik eleştirinin de dilsel sınırlar içinde olmasını zorunlu kılar.

37 Gadamer, *Philosophical Hermeneutics*, ss.64-67.

38 Marshall, “On Dialogue, To Its Cultured Despisers”, *Gadamer’s Repercussions, Reconsidering Philosophical Hermeneutics*, Ed., Bruce Krajewski, ss.123-144, Berkeley, 2004, s.143.

39 Gadamer, *Truth and Method*, s.102.

40 Gadamer, *Philosophical Hermeneutics*, s.5

41 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, s.96.

Böylece insanın ontolojik durumunu ifade eden *hermeneutik döngüye* boyun eğmeyi değil de ona eleştirel yaklaşmayı, hermeneutiğin asli görevi olarak kabul etmekle Heidegger'i aşan Gadamer,⁴² eleştirel hermeneutiğin temel iddiasını da ortaya koyar. Buna göre, özne ile ötekinin karşılıklı etkileşimi olan anlama, her zaman dilsel bir diyalog içinde gerçekleşir ve ortak bir anlayışa ulaşma amacını taşır. Bu etkileşim sürecinde, hermeneutik refleksiyon, öznenin kendi önyargılarıyla yüzleşmesini sağlayarak, onu ortak anlayışa ulaşmaya hazır hale getirir. Bu hermeneutik refleksiyon, bir yandan özenin kendi tarihsel varlığını, başka bir deyişle benliğini sorgulayarak önyargılarını aydınlatırken, diğer yandan özneyi öteki ile ortaklaştırır ve öznenin ortak anlayışı içselleştirmesini sağlayarak, onun benliğini yeniden kurar. Fakat hermeneutik refleksiyonun bu ikili işlevi, her durumda dilin evrensel sınırları içinde iş görür. İşte hermeneutik refleksiyonun dilin evrensel sınırları içinde çalıştığına dair Gadamer'in bu iddiası, Habermas tarafından eleştirilen temel noktadır. Gadamer'i eleştirirken, Habermas'ın hermeneutik ve psikanaliz arasında kurduğu bağ, konumuz açısından önemlidir.

Hermeneutiğin Psikanalitik Sınırı ve Özgürleştiren Eleştiri

Hermeneutik refleksiyonun, anlamanın ön-koşullarını aydınlattığını kabul eden Habermas, aydınlatıldıktan sonra bir önyargının önyargı olarak adlandırılmasını gereksiz bulur.^{43,44} Bu nedenle Gadamer'in *meşru önyargılar* fikrine şiddetle karşı çıkan Habermas için,⁴⁵ aydınlatılmış da olsa önyargıya bağlı kalmak, eleştiriye işlevsiz kılacaktır. Önyargıdan bağımsızlaşmak, hermeneutik refleksiyonun dilsel sınırlarını, eleştiriden muaf tutmak değildir.⁴⁶ Dilsel sınırların içinde kalarak gerçekleşen eleştiri, bir tahakküm yaratma olanağı taşır. Bu nedenle bu sınırlara yönelik eleştiri ancak dil-dışı bir alanda yapılmalıdır. Bu konuda *hermeneutik eleştirel toplum teorisi*ni uzlaştırmayı deneyen Habermas'ın *ideoloji eleştirisi* fikri öne çıkar. Öyle ki Habermas için "hermeneutiğin evrensellik iddiasından çok, eleştiriyle ortaya konan yanlış evrensellik iddiasının sınırlarını göstermek çok daha

42 Gadamer, *Truth and Method*, s.267.

43 Habermas, "A Review of Gadamer's Truth and Method", *The Hermeneutic Tradition, From Ast to Ricoeur*, Çev. Fred R. Dallmayr, Thomas McCarthy, Ed., Gayle L. Ormiston ve Alan D. Schrift, ss.213-244, Albany, 1990a, s.237.

44 Hekman, *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik-Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida*, Çev. Hüsamettin Arslan ve Bekir Balkız, İstanbul, 1999, s.173.

45 Habermas, *On the Logic of the Social Sciences*, Çev., Shierry Weber Nicholzen, Jerry A. Stark, Cambridge, 1988, ss.168-169.

46 Habermas, "Hermeneutic Claim to Universality", *The Hermeneutic Tradition, From Ast to Ricoeur*, Çev., Josef Bleicher, Ed., Gayle L. Ormiston ve Alan D. Schrift, ss.245-272, Albany, 1990b, s.266-267.

acil” olduğundan,⁴⁷ eleştiri yalnızca dil-dışı bir alanda anlam kazanabilir. Bu bakımdan Gadamer’in iddia ettiği gibi dilsel otoriteye yönelik akılcı rıza, eleştirinin öncelikli koşulu olamaz. Eleştirinin yegâne koşulu, geleneğin dilsel otoritesinden özgürleşip onun dışına çıkabilmektir. Hermeneutiğin dilsel sınırlarına ilişkin bu tespit, eleştirinin bizzat bu dilsel sınırlara yönelik olması gerektiğini ima eder. Habermas’ın deyimiyle, “hermeneutik bilinç, hermeneutik anlamamanın sınırları üzerine bir refleksiyonu içermediği ölçüde eksik kalacaktır”.⁴⁸

Ben-sen diyalogunda ya da iletişimde, bozulmuş anlam bağlamlarının diyalogun sınırları içerisinde aşılamayacağını iddia eden Habermas, dil-dışı özgürleştirici bir refleksiyonu vurgular. Hermeneutik refleksiyondan farklı olarak dil ile sınırlanmayan özgürleştirici refleksiyon, özneyi geleneğin otoritesinden bağımsızlaştıracaktır. İşte Habermas için Gadamer’in göremediği şey, refleksiyonun bu özgürleştirici işlevidir⁴⁹ ve eleştiri ancak bu işlev üzerinden başarıya ulaşabilir. Habermas, refleksiyonun özgürleştirici işlevini, Peirce ve Dilthey’a referanslarla bilgi ve insansal ilgiler arasındaki ilişkiyi yeniden kurarak temellendirir. Bu bir yeniden kurmadır, çünkü Kantçı bilgi eleştirisinin yerini metodolojiye bırakmasıyla, yani pozitivizmle birlikte refleksiyonun unutulması,⁵⁰ bilgi ile insansal ilgiler arasındaki ilişkiyi de koparmıştır. İnsansal ilgi kavramını, “insan türünün olanaklı üretiminin ve öz-kuruluşunun belirli temel koşullarına kök salmış yönelimleri” olarak tanımlayan Habermas için bunlar çalışma ve etkileşimdir.⁵¹ Biri teknik diğeri pratik olan bu iki ilgi,⁵² üçüncü bir ilgiyle, aklın özgürleşmeye ilgiyle aydınlanır.⁵³ Özgürleşme ilgisi, aklın kendisine yönelik olduğundan, eleştirel self-refleksiyonun temelidir.⁵⁴ Bu refleksiyon çalışma ve etkileşimle kurulan iletişimsel eylemin rasyonelliğini belirler. Özgürleştirici refleksiyonla aydınlatılmış iletişimsel rasyonellik, iletişimin karşılıklı anlaşmayı amaçlamasıdır.⁵⁵ Çünkü ancak rasyonel olarak aydınlatılmış dilsel ifadeler, “eleştirilebilir olduklarından düzeltilebilirler” ve böylece ortak bir anlayışı amaçlayabilirler.⁵⁶

47 Habermas, “Hermeneutic Claim to Universality”, s.270.

48 Habermas, “Hermeneutic Claim to Universality”, 1990b, s.253.

49 Habermas, “A Review of Gadamer’s Truth and Method”, 1990a, s.236.

50 Habermas, *Knowledge and Human Interests*, Çev. Jeremy J. Shapiro, Boston, 1972, s.68.

51 Habermas, *Knowledge and Human Interests*, s.196.

52 Habermas, *Knowledge and Human Interests*, ss.189-213.

53 Habermas, *Theory and Practice*, Çev., Jhon Viertel, Boston, 1973, s.9.

54 Habermas, *Rasyonel Bir Topluma Doğru, Öğrenci Protestosu, Bilim ve Siyaset*, Çev., Ahmet Çiğdem ve Mehmet Küçük, Ankara, 1992, s.198.

55 Habermas, *The Theory of Communicative Action, Volume 1*, Çev., Thomas McCarthy, Boston, 1984, ss.8-10.

56 Habermas, *The Theory of Communicative Action, Volume 1*, s.18.

Araçsal eyleme karşılık iletişimsel eylem modeli geliştiren Habermas, öznenin iletişim aracılığıyla toplumsallaştığını vurgular.⁵⁷ Araçsal aklın eleştirisini, ideoloji eleştirisine yükselten bu vurgu, *eleştirel toplum teorisi*-ni de *iletişimsel eylem teorisi*ne yükseltir. Konumuz açısından üzerinde durulması gereken, iletişimsel eylemde ya da karşılıklı bir konuşmada ortaya çıkan eleştirel refleksiyonun, ideolojik anlam bağlamlarını aydınlatma biçimidir. Öncelikle ideolojik anlam bağlamları, eylemlerin kolektif düzeyde gerekçelendirilmesidir. Gadamer'in gelenekten alınan önyargılar fikrine anımsatan bu tanım, her durumda aydınlatılmadığı sürece, bilinci bozan dilsel ifadeleri ima eder. Bu ifadelerin sorgulanması ve aydınlatılması, sadece eleştirel self-refleksiyonla başarıya ulaşabilir. Eleştirel self-refleksiyonun bu başarısı, Habermas için, dilin sınırları içinden hareket etmesinden değil dilin sınırları dışına çıkıp dilin kullanımını da sorgulamasındandır.⁵⁸ Gadamer'in diyalog biçimindeki anlama modelinin, kendi iletişimsel eylem teorisiyle uyumlu olduğunu kabul eden Habermas için,⁵⁹ iletişimsel eylemin başarısı, hermeneutik anlamayı içermesine bağlıdır. Çünkü ancak hermeneutik anlama, iletişimin kopmasını engelleyip yanlış anlamaların önüne geçebilir. Öznelerarası uzlaşının bozulmasını engelleyen hermeneutik anlama en temelde ön-anlamaya odaklı olsa da iletişimseldir. Bu, "hem başkasını anlamak hem de bir kimsenin gerektiğinde kendisini anlaşılabilir" kılması demektir.⁶⁰

İletişimin ortak bir anlayışı amaçlaması ve ona ulaşması, hermeneutik refleksiyonun eleştirel işlevine bağlıdır. Bu işlev, dilin kullanımındaki çarpıklığı düzelterek, ortak bir anlayışı olanaklı kılar.^{61,62} Bu nedenle, ortak anlayışı olanaklı kılan ve Gadamer'in dilsel sınır olarak kast ettiği öznel-rarası diyalogun sınırlarıdır. İşte dilsel çarpıklıkları düzelterek refleksiyonun kapsamı konusunda Gadamer'e karşı çıkan Habermas, özgürleştirici refleksiyonun diyalogun bu sınırları dışından hareket ettiğini iddia eder. Diyalogun sınırlarından özgürleşme, diyalogu dışarıdan belirleyen, yönelimli bir iletişim modelini gerektirir. Habermas'ın, *psikanaliz* ile *hermeneutiği* doğrudan ilişkilendirdiği yer de tam olarak burasıdır. Çünkü *sembolik yapılar*-ın yorumuna ilişkin teorik ve teknik bir yönelimi olan psikanaliz^{63,64} herme-

57 Habermas, *The Theory of Communicative Action, Volume 1*, s.398.

58 Habermas, *The Theory of Communicative Action, Volume 2*, Çev., Thomas McCarthy, Boston, 1987, ss.396-398.

59 Habermas, *On the Logic of the Social Sciences*, s.164.

60 Habermas, "A Review of Gadamer's Truth and Method", s.215.

61 Habermas, "A Review of Gadamer's Truth and Method", s.219.

62 Habermas, "Hermeneutic Claim to Universality", s.245.

63 Petocz, Freud, *Psychoanalysis and Symbolism*, Cambridge, 1999, ss.179-184.

64 Habermas, *Knowledge and Human Interests*, s.214.

neutik refleksiyonun özgürleştirici eleştirel işlevine tutunan özel bir yorum modelidir.⁶⁵ Habermas için psikanaliz, unutulmuş self-refleksiyonu “teorik olana bağlı teknik bir yöntem”⁶⁶ olarak benimsediğinden, onun ortaya çıkışı pozitivistliği de sonlandırmıştır.⁶⁷ Gerçekten de spekülasyon değil de deneysel bir sistem olsa da⁶⁸ psikanalizin çıkış noktası öznenin direnç deneyimidir.⁶⁹ Daha açık bir deyişle, psikanaliz, öznenin kendi direnç deneyimini fark etmesini ve bozulmuş anlam bağlamlarını düzeltmesini amaçladığından, özgürleştirici self-refleksiyonu içerir.⁷⁰

Marksist kabulleri aşikâr olan Habermas için Marx’ın toplum analizi, bilgi eleştirisine katkıda bulunmuşsa da⁷¹ öznenin bilinç durumunu bozan ideolojilere yönelik bir eleştiriye dönüşmemiştir. Bu nedenle, toplumsal çarpıklığı ya da adaletsizliği ortadan kaldıracak *toplum eleştirisi*, öncelikle, eylemleri araçsallaştıran bilinç durumlarının, yani ideolojilerin ve dolayısıyla çarpık anlam bağlamlarının eleştirisine dayanmalıdır. Marksist toplum eleştirisinin bu konudaki eksikliğini, hermeneutik ile kapatılabileceğini düşünen Habermas’a göre, hermeneutiğin eksikliği de dilsel sınırlara hapsolarak bir toplum eleştirisine döşememiş olmasıdır. İşte Habermas için *psikanalizin yorumlama modeli*, toplum eleştirisine uygulandığında, hem Marx’ın toplum eleştirisinin emek ve çalışma kavramıyla belirlenen sınırları hem de Gadamer’in hermeneutiğinin dilsel sınırları aşılabılır. Böylece Marx ve Gadamer’i Freud ile birleştirmeyi deneyen Habermas, aklın özgürleşmeye ilgisinin çalıştırdığı eleştirel refleksiyonu, geleneğin ve tahakküme dönüşen ideolojilerin aşılması umudu olarak öne çıkarır.⁷² Psikanalizin yorumlama modeli, bilinçli olarak çarpıtılmış anlam bağlamlarına yönelmediğinden,⁷³ psikanalizin kendisi değil kullandığı yorumlama biçimi, ideoloji eleştirisinin dayanağı olabilir. Bu model, *bastırılmış ya da gizlenmiş anlamları aydınlatan dilsel bir çözümlemedir*.⁷⁴ Aynı zamanda eleştirel sosyal bilimlerin kuruluşuna yönelik bir girişim de olan psikanalitik dil çözümlemesinin⁷⁵ amaçladığı

65 Ricoeur, “Hermeneutics and the Critique of Ideology”, *The Hermeneutic Tradition, From Ast to Ricoeur*, Çev., Jonh B. Thompson, Ed., Gayle L. Ormiston ve Alan D. Schrift, ss.298-334, Albany, 1990, s.318.

66 Alexander, “Analysis of the Therapeutic Factors in Psychoanalytic Treatment”, *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.436-454, New York, 1955, ss.436.

67 Habermas, *Knowledge and Human Interests*, s.214.

68 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, s.278.

69 Reich, “On the Technique of Character-Analysis”, ss.26-27.

70 Habermas, *Knowledge and Human Interests*, s.299.

71 Habermas, *Knowledge and Human Interests*, s.42.

72 Habermas, *On the Logic of the Social Sciences*, s.170.

73 Habermas, *Knowledge and Human Interests*, ss.216-217.

74 Habermas, *Knowledge and Human Interests*, ss.217-218.

75 Habermas, *The Theory of Communicative Action, Volume 1*, s.376.

self-refleksiyon, yaşamı sürdürme güdüsünü, çalışmaya dönüştürdüğü gibi iletişimi dışarıdan denetleyerek ortak anlayışa ulaşmayı da olanaklı kılar.

Freud'un yorumlama modeli, insanın içgüdüsel varlığını⁷⁶ iletişimsel varlığa dönüştürerek bir benlik kurduğunu ve böylece kendisini hayvandan ayırdığı gibi, diğer insanlardan da bağımsızlaştırdığını ima eder.⁷⁷ Bu nedenle bu çözümlemenin tutunduğu self-refleksiyon, Habermas'ın ideoloji eleştirisi için önemli bir yere sahiptir. Gerçekten de öznenin kendisini ötekinden farklılaştırdığı anda içgüdüsel varlığını iletişimsel bir varlığa düşürdüğü iddiası, hermeneutik bir imaya sahiptir. Bu, benliğin dilsel olarak kurulduğu imasıdır. Her ne kadar Freud, psikanalizin önemli bir ögesi olarak gördüğü kelimeleri “çoşkuları uyandıran” ve “insanları karşılıklı etkileşime sokan” araçlar olarak kabul etse de⁷⁸ bilinç ile dil arasındaki ilişkiyi araçsallıktan öteye taşıyan Lacan olmuştur. Lacan'ın temel savlarından olan “bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır” önermesi, insanın yaşama deneyiminin, önceden bazı dilsel bağlantılarla belirlendiği imasını içerir ki, Lacan'a göre yalnızca bu yapı içerisinde ilişki kuran özne “ben” diyebilir.⁷⁹ Benliğin sadece dinamik bir yapı değil, aynı zamanda dilsel bir yapı olduğuna işaret eden bu iddia, bilinçdışını, sözün özne üzerindeki etkisi olarak kabul eder.⁸⁰ Bu söz, Lacan için, analistin sözdür. Diğer bir deyişle, analistin varlığı, bilinçdışına ait bir unsur olduğundan, öznenin, bir öteki olan analistle ilişkisi, kendi bilinçdışıyla ilişkisidir. Bu nedenle, “bilinçdışı” der Lacan, “ötekinin söylemidir”.⁸¹ Böylece “kendisini ötekinin alanı içinden gören ben”, söylemindeki hakikati de ötekinin bulunduğu yerde oluşturmaya başlar ve “bilinçdışı düzeyinde arzuya katılan şey de burada boy gösterir”.⁸² Lacan için arzuya katılan bu şey ötekidir. Başka bir deyişle, ötekinin alanında var olduğumuzdan, “insanın arzusu, ötekinin arzusudur”.⁸³ Ben'in ötekinin alanında var olması, Calvinist teolojinin “bizler kendimize ait değiliz” ilkesini çağırıştırır. Yine de ikisi arasında temel bir farklılık vardır. Calvisint teoloji benin kendisine yönelik ilgisini, kaçınılması gereken bir günah olarak görürken⁸⁴, psikanalizin benlik algısı, bir öz-ilgi üzerine kurulur ve bu nedenle Lutherci bir kökene sahiptir.⁸⁵

76 Freud, “The Theory of the Instincts”, *An Outline of Psychoanalysis*, Çev., James Strachey, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, New York, 1955b, ss.5-8,

77 Habermas, *Knowledge and Human Interests*, s.282.

78 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, ss.39-40.

79 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, ss.26-27.

80 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, s.157.

81 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, ss.137-139.

82 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, ss.152-153.

83 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, s.44.

84 Fromm, “Selfishness, Self-Love, and Self-interest”, *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.320-337, New York, 1955, 320-322.

85 Fromm, “Selfishness, Self-Love, and Self-interest”, ss.331-332

Freud, haz ilkesinden gerçeklik ilkesine geçiş olarak ifade ettiği benlik gelişimini⁸⁶, öznenin kendi çalışmasına bağlayarak⁸⁷ psikanalizin temel savlarından birini dile getirir. İd-ego-süper ego ilişkisi, benliğin öznenin kendi bilişsel çalışmasının ürünü olduğunu ima eder. *Kaygı ve suçluluk* duygusu gibi araçları kullanarak⁸⁸ *id*'in istenmeyen arzularını bastıran *süper ego*, *ego*'nun belirleyicisidir.⁸⁹ Bu bakımdan “kişiliğin yasaklayıcı iç kurumu olan” süper ego, her şeyin bir birine karıştığı uçsuz bucaksız bir koridor olan bilinçdışının, ön-bilince açılan⁹⁰ kapısında duran bekçi gibidir.⁹¹ İşte benliği, ötekinin arzusu olarak gören Lacan'ın iddiası, Freud'un psikanalizini yadsır gibi görünse de⁹² aslında Freud'un derinlemesine üzerinde durmadığı *bilinç-dışı* ile *dil* ilişkisini temellendirir. Bu ilişki *psikanalizin hermeneutik talebinin başladığı* yerdir. Lacan'ın dile vurgusu, bilinçdışının, dile getirilebilir olmasından dolayı değil, dilin hiçbir engele takılmaksızın her bilinç boyutunu aşabiliyor olduğunu kabul etmesinden dolayı⁹³ önemlidir. Boyutları aşan bu özelliğinden dolayı, dil, bilinçdışının sembolik yapısını kurduğu gibi bozar da; onu canlandırdığı gibi silikleştirir de. *Olan* ya da *olmayanla* değil de *henüz gerçekleşmemiş olanla* ilgili olan *bilincin bilinç-dışı boşluğunu*,⁹⁴ sembolik yapılarla dolduran *dildir*.⁹⁵ Bunu gerçekleştirirken, dilin kullandığı malzeme Freud için *haz*, Lacan için *arzdur*. Yine de konumuz açısından üzerinde durulması gereken hem Freud hem de Lacan için yoruma ihtiyaç duyulan şeyin, “öznedeki bir kesintide, bir bocalamada kendisini gösteren” bilinçdışının dilsel bağlamları olduğudur.⁹⁶ Freud'un *edim hataları* dediği bu haller, dilin sembolik anlamlarının aktarım sırasında bozulmasıdır. Her edim hatasının olmasa da⁹⁷ belli edim hatalarının bir anlamı olduğunu düşünen Freud⁹⁸ için psikanalizin yorumladığı şey, işte bu edim hatalarında ve rüyalarda ortaya çıkan *simgelerin yorumudur*. Bu nedenle psikanalizin dayandığı hermeneutik biçim, bozulmuş bir dilsel ifadeden örtük bir anlama giden yorumdur.

86 Freud, *Civilization and Its Discontents*, Çev., James Strachey, New York, 1962, ss.23-24.

87 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, s.397.

88 Horney, *Psikanalizde Yeni Yollar*, ss.176-177.

89 Freud, *Civilization and Its Discontents*, ss.81-85.

90 Freud, “Mental Qualities”, *An Outline of Psychoanalysis*, Çev., James Strachey, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.14-21, New York, 1955a, s.17.

91 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, ss.331-334.

92 Bowie, *Lacan*, Çev., V. Pekel Şener, Ankara, 2007, s.59.

93 Bowie, *Lacan*, s.59.

94 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, s.36.

95 Petocz, *Freud, Psychoanalysis and Symbolism*, ss.191-197.

96 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, s.34.

97 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, s.84.

98 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, ss.47-62.

“Sistematik olarak bozulmuş iletişim koşullarını keşfetmek” amacıyla olan ideoloji eleştirisi⁹⁹ öznenin niyetini aydınlatan ve iletişimsel eylemin stratejik eyleme dönüşüp dönüşmediğini denetleyen, *linik bir deneyimi*¹⁰⁰ gerektirir.^{101,102} Analist ile hasta arasındaki psikanalitik diyalog olan bu deneyim¹⁰³, bir *tartışma* değildir.¹⁰⁴ Freud için bir “söz alış verişinden başka bir şey olmayan” bu deneyim, hastanın yaşantılarını anlatması ve analistin onu yönlendirmesini içerir. Bu yolla analist “hastada uyandırdığı kabul ya da ret tepkilerini gözler”.¹⁰⁵ Bu bakımdan analistin psikanalitik diyalogdaki aktif rolü, nevrotik semptomların üstesinden gelmek konusunda, hastada bir bilinç oluşumunu sağlar.¹⁰⁶ Bu bilinç oluşumu, temel düsturu “daha az sadizm daha çok sevgi” olan bir *üzleşme*dir.¹⁰⁷ İşte diyalogun yönlendirilmesi konusunda analist ve hastanın konumları, öznelerarası bir eşitliği varsaymadığından, iletişimsel bir tartışmadan daha az değerli bir “dramatik görüşme”¹⁰⁸ gibidir. Fakat analistin uygun sorularla diyalogu yönlendirmesi, “bir eylem ve deneyim sistemi içerdiğinden”, diyalogun kopmasını engeller. Her bir sorusu, analistin tedavi amacıyla açtığı bir kapıdır gibidir. Analist doğru kapıdan girdiği ölçüde, tedaviyi başarıya ulaştırabilir.¹⁰⁹ Burada tedavinin başarısı, analist ile hasta arasında, dilsel bir uzlaşıda temelenir. İşte Habermas’ın *terapistik eleştiri* dediği bu yön,^{110,111} onun ideoloji eleştirisine uygulamak istediği özgürleştirici eleştirinin özüdür. Yalnızca bu modeli örnek alan iletişimsel eylem teorisi, kolektif eylem düzeyindeki iletişim bozukluklarını aydınlatmayı ve onlardan özgürleşmeyi amaçlayan ideoloji eleştirisini başarıya ulaştırabilir. Çünkü öznelerarası bir etkileşim olan hermeneutik anlama, sorunsuz bir diyalog içinde işlemez. Aksine çok yönlüdür ve manipülasyonlara açıktır. Bu nedenle, özgürleştirici self-refleksiyonu içeren bir *arzu terapisinde*,¹¹² yani hastanın farkına varmadığı

99 Habermas, *Communication and the Evolution of Society*, Çev., Thomas McCarthy, Boston, 1979, s.169.

100 Alexander, “Analysis of the Therapeutic Factors in Psychoanalytic Treatment”, ss.436-437.

101 Habermas, *On the Pragmatics of Communication*. Ed., Maeve Cooke, Cambridge, “998, s.169.

102 Habermas, *The Theory of Communicative Action, Volume 1*, s.332.

103 Balint, “The Final Goal of Psycho-Analytic Treatment”, *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.423-435, New York, 1955, ss.426-429.

104 Habermas, *Theory and Practice*, 1973, s.22.

105 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, s.39.

106 Horney, *Psikanalizde Yeni Yollar*, s.240.

107 Balint, “The Final Goal of Psycho-Analytic Treatment”, ss.433-435.

108 Alexander, “Analysis of the Therapeutic Factors in Psychoanalytic Treatment”, ss.444-445.

109 Jung, “Dream Analysis in Its Practical Application”, *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.159-182, New York, 1955, s.167.

110 Habermas, *Theory and Practice*, s.23.

111 Habermas, *The Theory of Communicative Action, Volume 1*, s.21.

112 Rank, “The Basis of a Will Therapy”, *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.455-468, New York, 1955.

arzu ve hislerini ifade etmeye ikna edildiği terapide,^{113,114} iletişimin dışarıdan bir müdahaleyle aydınlatılması, tedavinin başarısı için analist ile hastanın dilsel uzlaşısını gerektiren bir koşuldur. Başka bir ifadeyle, hastayı nevrotik semptomlardan özgürleştirecek bir öz-bilincimaçlayan psikanaliz, Habermas için, uygun bir dönüşümle, bozulmuş iletişimi sorgulayan, aydınlatan ve özneyi özgürleştiren bir eleştiri haline gelebilir. Bunuolanaklı kıldandilsel ifadelerin yorumdur ve psikanalizin hermeneutik talebi de budur.

Hastanın kendinden kaçması ya da anlamı gizlemesi dilsel olduğundan,¹¹⁵ analist uygun sorularla, hastanın bu direnç deneyimini ve dolayısıyla onun karakterini çözümler^{116,117} ve nevrotik semptom ile dilsel ifade arasında anlamsal bir ilişki kurar. Hastanın direnç göstermesi, Habermas için kamusal iletişime açık olanın, kamusal iletişimden uzaklaşmasıdır.¹¹⁸ Bilinçten uzaklaşmak anlamına gelen bu durum, Freud için psikanalitik tedavi yönteminin başarısının koşuludur. Bu nedenle psikanalizde, hipnoz yöntemini doğru bulmayan Freud'a göre, özgürleştirici self-refleksiyon, hipnoz halindeki hastaya değil, iletişim halindeki hastaya kazandırılabilir. Çünkü ancak iletişim halindeki bir hasta, geçmiş yaşam deneyimlerini hatırlayarak, ruhsal izlerini fark edebilir.¹¹⁹ Freud'un bu tespitini benimseyen Habermas¹²⁰ için bu nedenle, dilsel ifadelerin analizi, bir yönden geriye dönük bir doğruluma biçimini ve diğer yönden öznenin yaşama bağlamlarını açılımı biçimini içerir.¹²¹ Yalnızca bu iki yönlü analizi içeren bir *iletişimsel eylem modeli*, ortak bir anlayışı amaçlayabilir. Çünkü öznenin bağlamlarını açığa çıkardığı anda onların dilsel sınırları dışına çıkarak geriye dönük doğrulayan özgürleştirici refleksiyon,¹²² özneyi uzlaşmaya hazır hale getirebilir ya da psikanalitik bir ifadeyle hastayı, "narsist bir bariyer" olan *dirençten*¹²³ kabule yönlendirebilir. Dolayısıyla özgürleştirici refleksiyon, aslında günlük dilin, öznel olanı anlaşılabilir kılan diyalog biçimli kullanımında¹²⁴ ortaya çıkar. Dilin "sözel

113 Jung, "Dream Analysis in Its Practical Application", s.166.

114 Habermas, *The Theory of Communicative Action, Volume 1*, s.41.

115 Habermas, *Knowledge and Human Interests*, s.241.

116 Reich, "On the Technique of Character-Analysis", s.28.

117 Alexander, "Analysis of the Therapeutic Factors in Psychoanalytic Treatment", ss.453.

118 Habermas, *Knowledge and Human Interests*, ss.237-238.

119 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, ss.322-338.

120 Habermas, *Theory and Practice*, s.28.

121 Habermas, *On the Pragmatics of Communication*, s.335.

122 Habermas, *The Theory of Communicative Action, Volume 1*, s.95.

123 Reich, "On the Technique of Character-Analysis", s.26.

124 Habermas, *Knowledge and Human Interests*, ss.172-173.

olmayan yaşam ifadelerini bile, kendi boyutu içinde birleştirme” özelliği,¹²⁵ özneye, dilsel anlam bağlarını aydınlatan bir yetenek kazandırır. Bu hermeneutik yetenek sayesinde, özne, benliğini yaşantılarından ayıramaz. Çünkü benlik ya da öz-bilinç, öznel yaşantıların öznelerarası etkileşimde biçimlenerek öznenin bilincine tekrar yansımadır.¹²⁶ İşte bu biçimlenme, öznelerin karşılıklı birbirlerini benlik sahibi kimseler olarak tanıdıkları samimi bir iletişimle gerçekleşir.

İletişimin tahakkümle de kurulabileceğinin ve samimi de olsa bir iletişimin manipülasyonlar içerebileceğinin farkında olan Habermas, özgürleşme ilgisinin yönlendirdiği self-refleksiyonu iletişimi bu tehlikelerden korumanın yöntemi olarak kabul eder. Habermas’ın iletişimsel eylem teorisinde benimsenen eleştiri modeli, öznenin bilinçdışını keşfetme amacıyla değil, iletişimin dilsel sınırları dışına çıkararak, iletişimdeki manipülasyonları, bozulmaları ve kopmaları aydınlatmak ve engellemektir. Yine de analistin dıştan yönlendirici rolünün hastanın konuşmasının ve öz-farkındalığının sınırı olarak belirlenmesi, Habermas’ta hermeneutiğin eleştirel işlevine dair sorunları psikanaliz aracılığıyla aşma hevesi uyandırır. Bu nedenle, hermeneutik öz-bilincin dilin sınırlarına bağlı kalan bir refleksiyonla değil, dilin sınırların aşan bir refleksiyonla kurulacağını düşünen Habermas,¹²⁷ hermeneutik refleksiyona psikanalitik bir sınır çizer. Buna göre, iletişim sürecinden iş gören eleştirel refleksiyon, öznenin kendi ideolojik varsayımları dışındamuhatabının argümanlarını da sorgulayıp aydınlatan ve diyalog dışı öğelerle kurulan psikanalitik bir prosedüre bağlıdır. Öznenin kendi dilsel sınırlarını olumsuzlaması bakımından terapistlik olan özgürleştirici refleksiyon, başkasının da argümanlarını sorguladığı için, hermeneutik ön-anlamaların ya da benliği oluşturan önceki yaşantıların sınırlarını ortadan kaldıran bir ortak anlayışı olanaklı kılar. İletişimin taraflarının karşılıklı birbirlerini tanıdıkları ve böylece samimi bir ortak anlayışa ulaştıkları bu anlama modelinin, liberal demokrasiyle uyumlu olduğunu düşünen Habermas için, bu hermeneutik modelin can alıcı noktası, psikanalitik bir sorgulamayla, bireyleri kendi önyargılarını, ideolojilerini kısacası kendilerini değiştirmek zorunda bırakmasıdır. Yine de psikanalitik bir eleştiri modeliyle sınırlanan hermeneutik anlamamanın, politik ve etik değeri problemlidir. Çünkü psikanalitik iletişim biçiminin, öznenin benliğini ortadan kaldırması tehlikesini engelleyerek, benliğin değişimini nasıl başarıya ulaştırdığı Habermas’ta yanıtız kalan bir sorudur. Başka bir deyişle, ulaşılan ortak anlayışın,

125 Habermas, *Knowledge and Human Interests*, s.168.

126 Habermas, *Theory and Practice*, s.145.

127 Habermas, “Hermeneutic Claim to Universality”, s.249.

gerçekten de ortak olduğunu garantileyen şey nedir? Öznenin terapistlik öz-eleştirisini dışında bir garanti vermeyen Habermas'ın aksine bu soruya tatmin edici bir yanıtı Ricoeur'de buluruz.

Yaşamın Anlatıya Dönüşmesive Psikanalizin Hermeneutik Değeri

Öncelikle uzlaşının “gerçekten ortak oluşu”, hermeneutiğin etik ve politik yönüne ilişkin bir sorundur ve hermeneutiğin eleştirel işlevinden sonra ele alınmalıdır. Ricoeur'e göre, eleştiri, hermeneutik ile sürekli ilişkilendirilse de Aydınlanmanın alanında ona karşı savaşılan romantik hermeneutikten-¹²⁸Gadamer'in hermeneutiğine kadar, her seferinde başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹²⁹Ancak Gadamer hermeneutiği de eleştiriye, metin hermeneutiği bakımından ele almamış olduğundan, eleştirinin önemini kısmen ortaya koyabilmiştir. Gadamer'in hermeneutiğini başka tür bir başarısızlık olarak gören Ricoeur'e göre,¹³⁰metnin varlığına ilişkin *anlatısal refleksiyonu* görmemiş olan Gadamer,¹³¹*yabancılaştırıcı mesafe ile dilen gelen şeyin içselleştirilmesi* arasındaki ilişkiyi de yanlış anlamış ve böylece yabancılaştırıcı mesafeyi eleştirel mesafeye dönüştürememiştir. Gadamer'e yönelik bu eleştirisi konusunda Habermas'la aynı konumu paylaşan Ricoeur, eleştirel hermeneutiğin olanağını göstermek için Gadamer'in felsefi hermeneutiği ile Habermas'ın ideoloji eleştirisini uzlaştırmayı dener.

Gadamer'in eksikliğini metin hermeneutiğine geri dönerek kapatmaya çalışan Ricoeur için¹³² hermeneutiğin “kök saldığı ilk tecrübede”, yani *yabancı olanı bilindik kılma çabasında, yabancılaştırıcı mesafe alma ile içselleştirme* bir aradadır. İdeoloji ya da önyargı gibi yanlış anlam bağlamalarını aydınlatan bu diyalektik ilişki, aynı zamanda “bir metnin kapılı yapısını da parçalar”. Ricoeur, metnin kapalı yapısını açan hermeneutik bir sorgulamanın dünyaya uygulandığında eleştiriye dönüşebileceğini kabul ettiğinden, metin hermeneutiğini eleştirel bir hermeneutiğe dönüştürmeye çalışır. Böylesi bir eleştirel hermeneutik,artık metnin arkasında duran yazarın niyetini değil metnin önünde duran anlam dünyasını aydınlatır. “Metnin anlamı, arkasında değil, önünde ve gizli bir şey değil, ifşa edilmiş bir şey” olduğundan, yorum da Heideggerci bir imkan açılmasıdır ve bu açılma, söylem- den,söylemin nesnesine doğru referanslı bir akıştır.¹³³ Bu referanslı geçişi

128 Ricoeur, “Hermeneutics an the Critique of Ideology”,s.302.

129 Ricoeur, “Hermeneutics an the Critique of Ideology”, s.321.

130 Ricoeur, “Hermeneutics an the Critique of Ideology”, s.232.

131 Ricoeur, “Hermeneutics an the Critique of Ideology”, ss.300-301.

132 Ricoeur, “Hermeneutics an the Critique of Ideology”, s.323-324.

133 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, Çev., Necmiye Alpay, İstanbul, 2007, ss.114-115.

olanaklı kılan söylemin “yazıya geçmeye hazır bir metin” olması^{134,135} ve metnin de söylemin nesnesi olarak söze dökülebilir olmasıdır.¹³⁶ Söylemin nesnesi, metnin dile getirdiğidünyadır ve işte yorum,o dünyayı ortaya çıkarır.¹³⁷

Ricoeur için metnin taşıdığı anlamın anlaşılması, eleştirel bir sorgulamadır ve bilincin *yabancılaştırıcı mesafe alma* yetisini gerektirir.Anlayan özneyi, anlaşılın nesneden, yeteri kadar uzaklaştıran bu yeti, öznenin, anlam dünyasını,*anlatıya* dönüştüren bir refleksiyon içerir. Bu *anlatısal refleksiyon*, özneyi, kendi anlam dünyasına ait bir referansla, metnin ifade ettiği dünyaya açar. Aynı metnin aynı kişi tarafından her seferinde farklı bir şekilde anlaşılması, bu referans noktasının her zaman değişmesindedir. Ricoeur için bu, Gadamer'deki gibi konuşanın ufku ile dinleyenin ufkunun kesişmesidir ve metnin anlamı ile okuyucunun dünyasını birleştiren *mimesis* bir başarısıdır.¹³⁸ Ricoeur'un *Mimesis III* olarak adlandırdığı bu yeti, bir şeyi taklit ederken aslında onu başka anlamlara aktarır.¹³⁹ “İnsan yaşamının anlatılmış olmaya gereksinim duymasına ve anlatılmış olmayı hak etmesine” dayanan bu yeti,¹⁴⁰ *psikanalizin hermeneutik değerinin* de temelidir. Çünkü anlatısal refleksiyonu içeren *mimesis*, “kendisini beyan etme aşamasında, belleğin yadsınamaz bir özelliği olduğu ölçüde, bir kimse, zamanında gördüğünü, deneyimlediğini ve öğrendiğini ‘samimiyetle’ söyler”.¹⁴¹ Bu samimiyettir, psikanalitik bir deyişle, hastanın düşündüğünü ve hissettiğini samimice söyleme yükümlülüğüdür.¹⁴²

Peki, özne nasıl bir iletişimde bu yükümlüğü yerine getirebilir? Psikanalitik bir açıdan sorarsak, hastanın analiste karşı samimi olmasını sağlayan şey, nedir? Bu soruya yanıt vermek için Ricoeur'un anlatı kuramını biraz açmakta fayda var. Çünkü bu sorular, öznenin kendi yaşamını nasıl bir anlatıya dönüştürdüğüyle ilgilidir. İnsanın zamansal bir varoluşa sahip olduğunu düşünen Ricoeur, geçmiş anlam bağlamalarını karanlığa hapseden çizgisel yaşam fikrine karşı çıkarak, öznenin kendi ufku içinde anlattığı şeylerin, aslında geçmiş anlam bağlamlarının aydınlığa kavuşturulması olduğunu düşünür. Rico-

134 Ricoeur, *Yoruma Dair, Freud ve Felsefe*, s.32.

135 Simms, *Paul Ricoeur*, London, New York, 2003, s.34.

136 Ricoeur, *Yoruma Dair, Freud ve Felsefe*, s.44.

137 Ricoeur, *Yoruma Dair, Freud ve Felsefe*, s.34.

138 Ricoeur, *Time and Narattive, Volume 1*, Çev., Kathleen McLaughlin ve David Pellauer, London, 1984, s.77.

139 Ricoeur, *Time and Narattive, Volume 1*, s.33.

140 Ricoeur, *Time and Narattive, Volume 1*, s.74.

141 Ricoeur, *Memory, History, Forgetting*. Çev., Kathleen Blarney ve David Pellauer, London, 2004, s.36.

142 Horney, *Psikanalizde Yeni Yollar*, ss.27-28.

eur'un zamanın insanileştirilmesi¹⁴³ dediği bu durum, özenin her zaman öteki ile konuşmasında ortaya çıkar. Bu nedenle geçmiş anlam bağlamları olan tarih, her zaman öteki ile kurulan ilişkide aydınlanır ve bellekle kurulan bu ilişki *benliğin tarihsel kuruluşudur*. Yalnızca öteki ile girdiğimiz diyalektik bir ilişkide “ben” diyebileceğimize işaret eden bu tespit, ötekinin kim olduğuna dair soruya yanıt vermeyi gerektirir. Kimdir bu öteki ve nasıl oluyor da “ben” dememi olanaklı kılmaktadır? Ricoeur’e bu göre bu öteki, *yakınlarımızdır*. Çünkü anlatılarımızı kabul etmelerini, bize yabancı olanlardan çok yakınlarımızdan bekleriz. İşte psikanalitik tedavi yönteminde hastayı anlatımlarında samimi olmaya iten, analistin ona karşı hoşgörüsünü içeren bu yakınlıktır. Daha öncede değinildiği gibi, *yapısal dostluk* olarak kavramsallaştırılan¹⁴⁴ bu yakınlık, analistin sürekli kontrol altında tutması gereken diyalektik bir ilişkidir. Sadece terapistlik değil aslında her tür diyalogda, bu diyalektik ilişki sürekli gözden geçirilir. Öznenin “beni anlamıyorsun” serzenişi, bir yakınıyla kurduğu diyalektik ilişkiyi denetleyen refleksif bir çabadır. Lacan’ın ifadesiyle bilinçdışına ait olan ötekinin söylemini bilince yükseltmek olan bu denetimi ya da sorgulamayı olanaklı kılan, bu diyalektik ilişkinin sadece *söz söylemeyle* değil aynı zamanda *dinlemeyle* de kuruluyor olmasıdır. Dil sadece *söz söylemeyi* değil aynı zamandan *dinlemeyi* de içerdiğinden, özne ile öteki arasındaki diyalektik ilişki, öznenin sadece kendisini samimice anlatmasına değil, aynı zamanda ötekinin de onu gerçekten dinlemesine bağlıdır.

Habermas analist ile hasta arasındaki diyalogun yönlendirici ve aydınlatıcı işlevini, hermeneutik diyalogun sınırı olarak belirlese de Ricoeur için her iki diyalog da aslında dilin ikili boyutuna dayanır. Analist ve hasta dışında bir katılımcısı olmayan psikanalitik iletişimi,¹⁴⁵ bir tedavi yönetimine dönüştüren, hastanın yaşantılarını anlatıya dönüştürmekten kaçınmasıdır. Analistin soruları, hastayı, *dile gelemeyen* bir şeyi dile getirmeye zorlamaz, sadece gizli duran bir yaşantıyı dile getirmesi için *cesaretlendirir*. Başka bir deyişle psikanaliz, hermeneutik açıdan imkansız olan bir şeyi başarmaz, zaten hermeneutiğin imkan verdiği bir şeye dayanır. Bu da öznenin ya da *hastanın kendisini anlatmasıdır*. Bu nedenle Ricoeur’e göre analistin öncelikli odak noktası, öznenin yaşantısındaki arzu¹⁴⁶ değil, arzunun dile gelmesidir.¹⁴⁷Bu noktada rüya yorumunu, metin yorumuna benzeten Freudcu

143 Ricoeur, *Time and Narrative, Volume 1*, s.3,52.

144 Horney, *Psikanalizde Yeni Yollar*, s.253.

145 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, s.40.

146 Freud, *The Interpretation of Dreams*, Çev., James Strachey, New York, 2010, s.145.

147 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.19.

tutumu¹⁴⁸önemseyen Ricoeur için rüyaların yorumu ihtiyaç duymasının nedeni “dolaysız anlamın” başka bir anlam tarafından gizlenmesidir. Simgesel bir alan olan¹⁴⁹ ve bu nedenle bilimsel bir çıkış noktasına sahip rüya yorumu,¹⁵⁰“bu iki anlamı da kavramak demektir”.¹⁵¹ Freud’un *simge* çözümü dediği bu *yorumlama*, rüyaya dışarıdan bir anlam yüklemek demek değildir, aksine onun kendinde gizlediği anlamı açığa çıkarmaktır.¹⁵² Bu yorumlamanın başarısı rüyayı gören öznenin, düşüncelerini ve yaşantılarını anlatmaya hazır olmasına bağlıdır.¹⁵³ Çünkü rüyanın anlamı, geleceğe değil, öznenin yaşantılarına dayanır.¹⁵⁴ Öznenin yaşantılarını anlatıya dönüştürmeyi sağlayan da *dilin metaforik kullanımına* tutunan hermeneutik refleksiyondur.

Öznenin yaşamını her seferinde farklı bir şekilde kurmasını ve betimlemesini ya da bir anlatıya dönüştürmesini sağlayan dilin metaforik kullanımını, *gösterge* ve *gösterilen* arasında bir benzerlik ilişkisi kurmaz. Aksine özne, her seferinde eski anlamı ya da gösterilini kendinde asimile ederek, yeni bir anlam bağlamı kurar. Bu bakımdan dilin asimile edici yönü, hem gösterilenin öznede hem de öznenin göstergede yitirilmesidir.¹⁵⁵ Her durumda, öznenin anlatısının içerdiği anlam, *bağlamsal bir dönüşüme* tabidir. Ricoeur’e göre, hermeneutik bir boyuta sahip olan dilin bu metaforik kullanımını, henüz söylenmemiş olana söylenme imkanını verir.¹⁵⁶ İşte bastırılmış ya da gizlenmiş olanı anlatıya dönüştürmeyi amaçlayan psikanaliz, bu imkana tutunduğundan hermeneutik bir değere sahiptir.¹⁵⁷Bu değeri, *edim* söz kuramında daha açık temellendiren Ricoeur’e göre hermeneutik deneyim, anlamın, *anlatı* ve *olay örgüsünde* açılanmasıdır. Daha doğru bir ifadeyle, anlatı, bir olay ile anlamın birbirine eklenmesidir ki psikanalitik açıdan *bas-tırma* ya da *gizleme* denilen şey budur.¹⁵⁸ Analist ile hasta arasındaki yönelimli diyalog, nasıl ki hastanın anlatımında dile gelemeyen anlamı, olayla ilgisinde yorumlamayı amaçlıyorsa, öznelerarası bir diyalogun bağlamsal işlevi de o anlamı açığa çıkarırve böylece “yanlış anlama alanını daraltarak

148 Jung, “Dream Analysis in Its Practical Application”, s.170.

149 Jung, “Dream Analysis in Its Practical Application”, s.177.

150 Jung, “Dream Analysis in Its Practical Application”,s.160.

151 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.20-21.

152 Freud, *The Interpretation of Dreams*,ss.121-125, 295.

153 Freud, *The Interpretation of Dreams*, ss.259-260.

154 Freud, *The Interpretation of Dreams*, s.615.

155 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.74.

156 Ricoeur, *Time and Narrative, Volume 1*, s.ix-x.

157 Ricoeur, *Conversations with François Azouvi and Marc de Launay*, Çev., Kathleen Blarney, New York, 1998, s.83.

158 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.17.

tecrübenin iletilmezliğini kısmen aşar”.¹⁵⁹Olayın ya da yaşam deneyiminin özel yanının aksine anlamın genel ve iletilebilir olduğuna işaret eden bu hermeneutik deneyim, Ricoeur için *iletişimin mucizevi yönünü* gösterir.¹⁶⁰ Bu mucize, bastırılan ya da gizlenen anlamın, uygun bir bağlamla açığa çıkarılmasıdır. Başka bir deyişle iletilmez sanılan öznel anlamın, ötekine aktarılarak nesneleştirilmesidir.

Ricoeur’e göre, “simge, yorum gerektiren çift anlamlı dilsel bir anlatımdır, yorum ise simgelerin çözmeyi amaçladığı bir anlama çalışmasıdır”.¹⁶¹Bu nedenle,burada, öncelikli sorun, simgeyi çift anlamla sınırlamanın meşru dayanağının ne olduğudur. Psikanaliz de en nihayetinde, bir simge yorumuna dayandığından,¹⁶²bu sorunla yüzleşmek zorundadır. Bastırılmış olanın anlatıya dönüşebileceğini kabul ederek, Ricoeur’un bilinçdışının dilsel kuruluşunu, yani bilinçdışının gerçekliğini kabul ettiğini söyleyen Lacan, yine de Ricoeur’u,*yorumu* felsefenin tekiline almakla eleştirir.¹⁶³ Ancak bu psikanalizin simge yorumunun karşılaştığı, meşruiyet sorunun hermeneutik bir problem olduğunu değiştirmez. Anlam bağlamının sınırladığı yorum, Freud için analiz yapmak ya da bir rüyayı ve edim hatasını anlamak demektir. Ricoeur için bu, bir metnin yerine, daha anlaşılır başka bir metin koymak demektir ve her durumda yorumlamak demek aslında, bir şeyin yerine başka bir şey koymaktır.¹⁶⁴ Ricoeur’e göre, böylece psikanalizin artık hermeneutik alan içinde görülmesi, onun bilimsel ufkunu da genişletecektir. Ricoeur bunun örneği olarak, Freud’un *septom* kavramını gösterir. Ona göre hastalığın kendisinden farklı olarak,¹⁶⁵ bastırılan bir şeyin açığa çıkması olan *septom*,¹⁶⁶hermeneutik bir açıdan etki göstergesidir. Başka bir deyişle, gizlenen ya da bastırılan anlamın etkisini, anlatıda gösteren şeydir. “Normal olan ile patolojik olanın eşgüdümünü olanaklı kılan” *etki göstergesi*¹⁶⁷kavramı, sözcüklerin anlamını işitsel bir imge olarak değil geçmiş bir yaşama bağlamı olarak gören hermeneutik bir kabule dayandığından, Freud’un “yoksul dil anlayışını” aşar.¹⁶⁸ Çünkü hermeneutik bir açıdan dil, bir aktarım aracı değil, öznenin bizzat kendi benliğini kurduğu zemindir.

159 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.23.

160 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.22.

161 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.22.

162 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.21.

163 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, ss.161-162.

164 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.35.

165 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, s.398.

166 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, s.332.

167 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.91.

168 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.463.

Bu zemin, öznenin öteki ile bir arada bulunduğu, Lacan'ın ifadesiyle, onun kendisini ötekinin söyleminde gördüğü yerdir.¹⁶⁹ Benliğin, özneye hem ait olduğu hem de olmadığı yerde, özne, kendi yaşam bağlarının anlamını ötekine aktardığı ve bu aktarımın kendisine geri döndüğü ölçüde kendisini kavrar.¹⁷⁰ Bu noktada hermeneutik özneyi Descartes'in *cogito*'sundan ve Husserl'in *saf ben*'inden ayıran Ricoeur,¹⁷¹ Lacan'ın *kesinliğin öznesi* anlayışına¹⁷² yakın durur. Özneyi ötekinin söylemindeki kesinlikte aramak, öznenin başkasına kapanma tehlikesini bertaraf eder. Çünkü bu öteki, yukarıda da dile getirildiği gibi özne için sıradan biri değil, aksine özneyi koşulsuz tanıyan *dosttur*. Bu nedenle Ricoeur için iletişim, "bir dilek kipinde, kendini tanımayla doruğa ulaşan benliğin" refleksif olarak kendisini *dostlarına* ve ötekilere yansıtmasıdır.¹⁷³ Bu yansıtma, özneyi suçluluk alanından¹⁷⁴ çıkarıp uzlaşma alanına dâhil eder. Şüphesiz bu yansıtma, Freudcu bir savunma mekanizması olarak, bir arzunun bastırılmasını sağlayan *yansıtma*¹⁷⁵ değildir. Savunma mekanizması olarak yansıtma, öznenin kendisini gizlemesiyle, hermeneutik yansıtma, öznenin kendisini ötekinin söyleminde kavraması ve bu nedenle başkasına açmasıdır. Eleştirelliğin koşulu olan *yabancılaştırıcı mesafe* ile *içselleştirme* arasındaki ilişki de ancak "başkası olarak ben" olan dostlarıyla kurduğum iletişimde dengelenebilir. Çünkü kendimi sadece dostlarıma *samimi olarak açabilirim* ve ancak onların söylediklerini *samimi anlam bağları olarak içselleştirebilirim*. Öncelikle benliğimdeki yanlış bilinç durumlarını fark etmemi ve onları düzeltmemi gerektirdiğinden, bu içselleştirme, anlamın benimsenmesinden önce *egoist, narsist benliğin* bir tarafa bırakılmasıdır. Böylece dostlarıyla kurduğum ilişki, yabancılaştırıcı mesafesinin benliği bütünüyle ortadan kaldırması tehlikesini de savuşturduğundan, iletişimde ulaşılan ortak bir anlayışın "gerçekten ortak oluşunu" garantiler.

Ben, kendimi dostuma yansıttığım anda kendime yabancılaştırıcı bir mesafe alırım, fakat bu benliğimin yitirilmesi değil, dostumun söylemindeki anlamın içselleştirilmesiyle benliğimin *hatırlanması*dır. Bu durumda, hermeneutik anlama sadece başkasının yaşam deneyimini kavramak değil, kendi yaşam deneyimimizin de beyanıdır. İşte Ricoeur için metin hermeneutiğini, eleştirel hermeneutiğe dönüştüren de budur ve ancak bu kabul

169 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, s.152-153.

170 McCarthy, *Dennett and Ricoeur on Narrative Self*, New York, 2007, ss.116-119.

171 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.117.

172 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, ss.41-43.

173 Ricoeur, *Memory, History, Forgetting*, s.496.

174 Freud, *Civilization and Its Discontents*, ss.81.

175 Horney, *Psikanalizde Yeni Yollar*, s.20.

edildiğinde Dilthey'dan beri bir sorun olan anlama-açıklama karşıtlığı aşılabılır.¹⁷⁶ Psikanalizi de deneysel bir yöntemden ziyade *tarihsel bir yorum* yapan,¹⁷⁷ bu karşıtlığı aşan *hermeneutik anlatı kuramına* tutunmasıdır. Eleştiriyi, bir dost olan ötekinin “dolambacından geçmek” olarak kabul eden Ricoeur¹⁷⁸ için bunu olanaklı kılan öznenin yaşam deneyimlerini,¹⁷⁹ ortak bir sorumluluk çerçevesinde¹⁸⁰ anlatıya dönüştüren somutlaştırıcı hermeneutik refleksiye¹⁸¹ Bu nedenle, “ben olma arzusu”, öteki olan dosttan yerine getirilmesi istenen hermeneutik bir *tanınma talebi* ya da onun tarafından *işitilme arzusu*dur. Bu noktada Lacan'a yakın duran Ricoeur için de özne, kendi kendisini belirleyen ama “kendi kendisine sahip olmayan *cogito*'dur”.¹⁸² Bu tespit, Freud'un kendi ifadesiyle, Copernicus ve Darwin'den sonra “insanın safça öz-sevgisine” vurulmuş son darbedir. İnsanın sadece evrende ve doğada değil, kendi evinde bile efendi olmadığını kanıtlayan bilinçdışının keşfi,¹⁸³ her zihinsel sürecin bilinçli olmadığını göstererek, henüz gerçekleşmemiş olanın¹⁸⁴ benlik üzerindeki etkisine odaklanır. Bunun aracısı olarak öznenin self-refleksif düşüncesine, yani öz-bilincine bağlı kalan psikanaliz, artık öznenin arkeolojisidir.¹⁸⁵ Dünyada dağınık durumda bulunan göstergelerde”, özneyi açığa çıkarmayı amaçlayan bu arkeoloji, öznenin refleksif düşüncesindeki göstergelerin yorumlanmasını içerdiğinden hermeneutik bir değere sahiptir. Bu nedenle Ricoeur için refleksif düşüncenin, yani bilincin sorunları yorumun sorunlarıdır.¹⁸⁶

Freud ve Lacan'la aynı konumu paylaşarak, *bilinç problemini benlik* ile ilişkilendiren Ricoeur,¹⁸⁷ bu ilişkinin sadece “bastırma” ya da “bilinçdışı” kavramlarıyla açıklanamayacağını iddia eder. Bu ilişkiye hermeneutik bir açıdan yaklaşan Ricoeur için, benlik sahibi olmak, refleksif düşünceye, yani bilince verili olan ve yanlış olması durumunda düzeltilmesi gereken bir *an*

176 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.117.

177 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.326.

178 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.33.

179 Ricoeur, *Oneself as Another*, Çev., Kathleen Blarney, London, 1990, s.22.

180 Kearney, “On the Hermeneutics of Evil”. *Revue de Métaphysique et de Morale*, No. 2, Paul Ricoeur, ss.197-215, 2006, s.198.

181 Ricoeur, *The Conflict of Interpretations, Essays in Hermeneutics*, Ed., Don Ihde, Çev., Kahleen McLoughlin, Robert Sweeney, Willis Domingo, Peter McCormick, Denis Savage, Charles Freilich, Evanston, 1974, s.264.

182 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.378.

183 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, s.320-321.

184 Lacan, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, s.36.

185 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.362.

186 Ricoeur, *Yorumla Dair, Freud ve Felsefe*, s.54.

187 Ricoeur, *The Conflict of Interpretations, Essays in Hermeneutics*, s.324.

değil, başarıya ulaşması gereken bir arzudur.¹⁸⁸ Başka bir deyişle, “ben demek”, *fenomenolojik bir keşif* değil *başarılması gereken hermeneutik bir görevdir*. Dolayısıyla hermeneutik bir açıdan ele alındığında bilinç sorunu, ben sorunuyla ilgili olsa da özdeş sorunlar değildir.¹⁸⁹ Ricoeur’e göre bilinci, refleksif bir hareketlilik olarak¹⁹⁰ kabul eden Freud, bu nedenle, benliği, ilk hareket noktasını bastıran *birtrajedi* olarak temellendirir.¹⁹¹ Ancak Ricoeur için bu bilinci değil bilinçsizliği açıklar. Gerçekten de bilinci, “herkesin birbirine çarptığı büyük bir koridorun sonundaki küçük bir oda” olarak tanımlayan Freud’un¹⁹²derdi, bilincin değil bilinçdışının benlik üzerindeki etkisidir. Ricoeur ise bilinç ile benlik arasındaki hermeneutik ilişkiye odaklanır ve bunu *unutma* ve *hatırlama* kavramlarıyla açıklar.

Hermeneutik, bilinçdışının değil bilincin benlik üzerindeki etkisine bağlıdır. Çünkü bilinçdışı tarih dışıdır, yani bastırılanın tarihi yoktur. Sadece bastırılanın tarihi vardır.¹⁹³ Bu nedenle, insanın bir şeyi hatırlaması *kendisini hatırlamasıdır*.¹⁹⁴ Refleksiyonun en üst düzeyde olduğu hatırlama anında,¹⁹⁵ -belleğe yön veren bir yıldız” olan “mutlu bilinç” ortaya çıkar. *Unutmada* ise “çıkıp gelen ya da geri getirilen bir şey yoktur”. Unuttuğumuzu fark ettiğimizde bile aslında kavradığımız şey “unutulmuş olan” değil *unutmuş olduğumuzdur*, yani *kendiliğimizdir*.¹⁹⁶ Hatırlamanın yarattığı mutlu bilinç, benliğin geçmişine sadakatidir ve başarılması gereken görev budur. Bu sadakatin bir görev olması, onun boşa çıkabileceğini ve ihanete uğrayabileceğini gösterir. İşte “belleğin, aydınlık yüzünün arkasındaki karanlık yüzde” gizlenen yaşam deneyimlerini hatırlama,¹⁹⁷ hermeneutik bir işlevle onların anlamını kavrayarak bu görevi başarıyla yerine getirebilir. Bu nedenle psikanalizin benlik eleştirisi, hermeneutik bir boyuta sahip self-refleksif bir eleştiridir ve çoğunlukla sert *olup kimi zaman da acı verir*.¹⁹⁸ Acının üstesinden gelebilen benliğin self-refleksiyonu¹⁹⁹ artık ne bir *metodoloji* ne de bir *ç*

188 Ricoeur, *The Conflict of Interpretations, Essays in Hermeneutics*, s.327.

189 Ricoeur, *Yoruma Dair, Freud ve Felsefe*, s.164.

190 Ricoeur, *The Conflict of Interpretations, Essays in Hermeneutics*, s.113.

191 Ricoeur, *The Conflict of Interpretations, Essays in Hermeneutics*, 1974, s.151.

192 Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, ss.331-334.

193 Ricoeur, *Yoruma Dair, Freud ve Felsefe*, s.163.

194 Ricoeur, *Memory, History, Forgetting*, s.96.

195 Ricoeur, *Memory, History, Forgetting*, s.37.

196 Ricoeur, *Memory, History, Forgetting*, s.502.

197 Ricoeur, *Memory, History, Forgetting*, s.94.

198 Ricoeur, *Time and Narrative, Volume 3*, Çev., Kathleen Balamey, David Pellauer, London, 1988, s.226.

199 Ricoeur, *Time and Narrative, Volume 3*, s.15.

*gözlemdir.*²⁰⁰ Daha ziyade o, bireyin kendi yanılabilirliğini dikkate alan *etik ve politik bir sorumluluktur*. İşte bu sorumluluğu “başkası olarak kendisine saygı” biçiminde tanımlayan Ricoeur²⁰¹ için etik ve politik sorunlar da ancak psikanalizin hermeneutik boyutuyla ya da hermeneutiğin psikanalitik değeriyle çözüme kavuşabilir. Çünkü “hiyerarşik olan ile dostça yaşananı birleştirme düşünüyü” içeren bu sorunlar, bireyin kendisini başkası olarak görebildiği ama kendisi olarak kaldığı yerde tatmin edici bir yanıt bulur.

Sonuç

Eleştiri, nesnenin koşullarına değil de öncelikle öznenin kendi koşullarına ilişkin olduğunda, yani bir öz-eleştiriye dönüştüğünde psikanalitik bir değere sahiptir. Bu psikanalitik değerin hermeneutik ile ilişkisi, yorumun, nesnenin tarihsel koşullarına açıklayan teorik bir etkinlik olarak değil, öznenin nesnesiyle tarihsel olarak uzlaştığı pratik bir etkileşim olarak kabul edildiğinde kurulabilir. Yorumu asıl işlevini kazandıran bu ölçüt, hem hermeneutiğin psikanalitik değerini hem de psikanalizin hermeneutik boyutunu gösterir. Bu, Gadamer, Habermas ve Ricoeur üzerinden giden bir düşünsel izlekle ortaya konabilir. Buna göre, Gadamer, öznenin, içinde yaşadığı geleneği ve sahip olduğu önyargıları, öznelerarası dilsel bir etkileşimde aydınlayabileceğini düşünür. Böylece hermeneutik ile psikanalizi doğrudan ilişkilendirmese de hermeneutiğin eleştirel işlevinin sınırına ilişkin bir tartışmayı başlatarak, bu ilişkinin kurulmasına vesile olur. Çünkü bu ilişki, yalnızca, öz-eleştirisinin bir yorum biçimi olarak kabul edilmesiyle kurulabilir.

Hermeneutik refleksiyonun aydınlatıcı işlevinin nerde başladığı ve bittiği, Gadamer ile Habermas arasındaki tartışmayı yönlendirir. Bu işlevin, ben ve sen arasındaki diyalogun sınırlarınca belirlendiğini düşünen Gadamer, bu sınırları, dilin evrensel sınırlarıyla örtüştürür. Ancak öz-eleştiriye dönüşmüş bir eleştirinin sadece aydınlatıcı değil aynı zamanda özgürleştirici bir işlevi olduğunu düşünen Habermas, özgürleşmenin de bir şeyin sınırları dışına çıkmak anlamına geldiğini iddia eder. Böylece Habermas, eleştirinin özgürleştirici işlevini, dilin sınırları dışında arar. Habermas için bu dil-dışı alan, psikanalizin terapisttik yöntemidir. Çünkü gizli ya da bozulmuş anlam bağlamlarından özgürleşmek, öznelerarası iletişimin dışarıdan denetlenmesiyle gerçekleşebilir. Bu *denetleyici ve yönelimli diyalog*, analist ile hasta arasındaki diyalog modelidir. Habermas için nasıl ki analist ile hasta arasındaki diyalog, hastayı yaşamındaki gizli anlam bağlamlarıyla yüzleşmeye çağırıyorsa, dışarıdan denetleyici bir prosedüre sahip öznelerarası iletişim

200 Ricoeur, *Time and Narrative, Volume 3*, s.38.

201 Ricoeur, *Oneself as Another*, s.310.

modeli de taraflara, ideolojilerinden ya da önyargılarından bağımsızlaşmayı ve böylelikle uzlaşmaları gerektiğini öğütler.

Hermeneutik ve psikanalizi uzlaştırarak, ideoloji eleştirisini iletişimsel eylem kuramına yükselten Habermas, yine de öznelerarası uzlaşmayı garanti altına alan bir ölçüt sunamaz. Uzlaşımın garanti altına alınması, etik ve politik sorunların çözümüne, öznenin kendisi olarak katılımını gerektirdiğinden, *kendilik problemiyle* ilgilidir. Böylece kendilik ya da *benlik probleminin*, özne ile öteki arasındaki etkileşimde ortaya çıkması, Lacan'ın benlik problemini bir *egemenlik problemi* olarak görmesine uzanan, hermeneutik bir dayanağa sahiptir. Bu nedenle, bilinçdışı olanın bilince yükseltilmesi de dahil, benlik ya da kendilik problemine ilişkin her iddia, özne ile öteki arasındaki dilsel etkileşimin ya da uzlaşımın rasyonelliğiyle ilgilidir. İletişimin rasyonelliği, öznelerarası bir tahakkümü değil, bir uzlaşmaya işaret eder. İşte ötekini, öznenin dostu biçiminde belirleyerek bu uzlaşmayı, tatmin edici bir açıdan temellendiren, Ricoeur olmuştur.

Eleştirisinin özgürleşmeyle ilgisi konusunda, Habermas gibi düşünse de, Ricoeur'un temellendirmesi, hermeneutiğin alanı dışına çıkan değil aksine bu alana daha fazla dâhil olan bir çabadır. Bu nedenle, Ricoeur, Habermas gibi benlik ve bilinç problemiyle ilgilenen psikanalizi, hermeneutiğin sınırları dışında kalan *teknik bir yöntem olarak görmez* aksine *bizzat hermeneutik boyuta sahip bir yorumlama biçimi* olarak kabul eder. Freud'un *yorumla vur-gusu*, Lacan'ın *hermeneutik hak talebi*, psikanalizin hermeneutik boyutunu, Ricoeur'un *anlatı ve edim söz kuramları* da hermeneutiğin psikanalitik değerini gösterir. Çünkü yaşantıların anlatıya dönüştürülmesine ve anlamın öznelerarası aktarımına dayandığından, iletişim, hermeneutik bir etkileşimdir. İşte analist ile hasta arasındaki diyalogun da dayandığı iletişimin bu koşulları, psikanalizin, hermeneutikten hak talep ettiği yerdir. Öznenin iletişimle, ötekine kendisini açması ve böylece *suçluluk alanından çıkıp uzlaşma alanına dâhil olması* da hermeneutiğin psikanalitik görevidir.

Sadece söz söylemeyi değil, işitilmeyi de içeren iletişimin, anlam aktarımına izin vermesi, Heidegger'in ifadesiyle varoluşun, Lacan'ın ifadesiyle bilinçdışının dilsel olarak kurulması ve yapılanmasıdır. Bu nedenle, yaşantının anlatıya dönüştürülmesi, bilinçdışı bir şeyin bilince yükseltilmesinin aslında, dil-dışı bir şeyin dile getirilmesi olduğunu ima eder. Bu konuda öznenin, hermeneutik talebi, ötekinin kendisini tanıması ve işitmesidir ki hem özgürleştirici eleştiri ve yorum hem de psikanalitik tedavi yöntemi bu hermeneutik talebin karşılandığı yerde başarıya ulaşabilir. Özne ve öteki arasındaki ilişkiyi *dost* kavramıyla açıklayan Ricoeur, iletişimde, uzlaşımın ga-

ranti altına alınmasının olanağını gösterir ve böylece psikanalitik benlik ya da kendilik probleminde hermeneutik bir çözüm getirir. Buna göre öznenin kendisi olması, başarılması gereken *hermeneutik bir görev*dir ve ancak öznenin bir dost olarak öteki ile girdiği etkileşimde yerine getirilebilir. Çünkü özne ve dost olarak öteki arasındaki, *tanınma* ve *işitilmeyi* içeren *samimiyet*, uzlaşmayı garanti altına alarak iletişimi başlatır ve sürdürür. Özne ancak böylesi bir samimi iletişimde kendisi olabilir ve kendisi olabildiği ölçüde, öznelerarası alanda karşılaştığı her öznelerarası sorunun üstesinden gelebilir. Bu da etik ve politik sorunların, öznenin ötekiyle dilsel etkileşimi dolayımında *kendi olama imkânından* hareketle, yani hermeneutik ve psikanalitik bir noktadan, yanıtlanmasını zorunlu kılar.

Öz

Hermeneutik ve Psikanaliz

Yorum ve eleştiri ilişkisi, hermeneutiğin temel bir problemidir. Bu problem, hermeneutik ile psikanalizin birbirlerine yaklaştığı yerdir. Burada amaçlanan, hermeneutik ile psikanaliz arasındaki ilginin nasıl kurulduğu ve ne gibi bir öneme sahip olduğunu incelemektir. Bu inceleme, Gadamer, Habermas, Ricoeur, Freud ve Lacan'a referanslarla yapılmaktadır. Çünkü hermeneutik yorum sorunun eleştirel işlevi ve sınırı, Gadamer ve Habermas tartışmasının odağıdır. Gadamer için, dilsel sınırlar içinde iş gören hermeneutiğin eleştirel işlevi, önyargıları aydınlatmaktır. Habermas için eleştirisinin asıl işlevi, ideolojik anlam bağlamlarından özgürleşmektir. Bu da ancak dil dışı bir alanı gerektirmektedir ve bu alan psikanalizdir. Yorum ve eleştiri, anlatı kuramında yeniden ilişkilendiren Ricoeur ise anlatıyı, öznenin dile gelmeyen, dile getirmesi olarak belirlemektedir. Böylece hermeneutik ile psikanalizi doğrudan ilişkilendirmektedir. Psikanalizin, hermeneutik alanın dışında değil, bizzat içinde iç gördüğünü iddia eden Ricoeur, hermeneutik iletişimin de psikanalitik benlik soruna dayandığını göstermektedir. Bu çalışmanın son aşamasında, Ricoeur'un iddialarından hareketle, Freud ve Lacan hermeneutik bir açıdan değerlendirilmektedir. Böylece benlik sorununun, fenomenolojik bir keşif değil, iletişim sürecinde yerine getirilen hermeneutik bir görev olduğu iddiasının haklılığı gösterilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hermeneutik, Psikanaliz, Eleştiri, Gadamer, Habermas, Ricoeur, Freud.

Abstract**Hermeneutics and Psychoanalysis**

The relation between interpretation and critique is a basic problem of the hermeneutics. The hermeneutics relate to the psychoanalysis in context of this problem. This study aims to investigate this relation and to show its importance. This purpose is realized with references to Gadamer, Habermas, Ricoeur, Freud and Lacan. Because the focus of the debate between Gadamer and Habermas is the critical function and limit of the hermeneutical interpretation. According to Gadamer, the critical function of the hermeneutics is illuminating our prejudices in linguistic limits. For Habermas, the main function of critique is emancipating from the ideological meanings by getting out of this limits. This can be achieved by only based on a non-linguistic field. This field is the psychoanalysis. Ricoeur, who make a relation between interpretation and critique in his narrative theory, determines that the narrative is the non-telling things start to talk. He makes directly a relation between the hermeneutics and psychoanalysis in this way. Ricoeur, claiming that the psychoanalysis is itself in hermeneutical field but not out of that, shows us that the hermeneutical communication depends on the psychoanalytic ego problem. Freud and Lacan have reviewed by a hermeneutical approach with references to Ricours's claims towards end of this study. In conclusion, this study tries to show the legitimacy of the claims that the psychoanalytic ego problem is a hermeneutical self-one and therefore is not a phenomenological exploration but a hermeneutical task which must be succeed in communication.

Keywords: Hermeneutics, Psychoanalysis, Critique, Gadamer, Habermas, Ricoeur, Freud.

Kaynakça

- Alexander, Franz, "Analysis of the Therapeutic Factors in Psychoanalytic Treatment", *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.436-454, New York, The Modern Library by Random House Inc., 1955.
- Ast, G. A. Friedrich, *Grundlinien der Grammatik, Hermeneutik und Kritik*, Ed., Jos Thomman, Buchdrucker und Buchhändler, 1808.
- Balint, Michael, "The Final Goal of Psycho-Analytic Treatment", *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.423-435, New York, The Modern Library by Random House Inc., 1955.
- Bowie, Malcolm, *Lacan*. Çev., V. Pekel Şener, Dost Kitapevi, Ankara, 2007.
- Dilthey, Wilhelm, *Introduction to Human Sciences, Selected Works, Volume I*, Çev., Michael Neville, Jeffrey Barnouw, Franz Schreiner, Rudolf A. Makkreel ve Ed., Rudolf A. Makkreel, Frithjof Rodi, Princeton, Princeton University Press, New Jersey, 1989.
- Freud, Sigmund, "Mental Qualities", Çev., James Strachey, *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.14-21, New York, The Modern Library by Random House Inc., 1955a.
- ——— "The Theory of the Instincts", Çev., James Strachey, *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.5-8, New York, The Modern Library by Random House Inc., 1955b.
- ——— *Civilization and Its Discontents*, Çev., James Strachey, W.W. Norton & Company Inc., New York, 1962.
- ———, *Psikanalize Giriş Dersleri*, Çev., Selçuk Budak. Öteki Yayınevi, İstanbul, 2006.
- ———, *The Interpretation of Dreams*. Çev., James Strachey, Basic Books, New York, 2010.
- Fromm, Erich, "Selfishness, Self-Love, and Self-interest", *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.320-337, New York, The Modern Library by Random House Inc., 1955.
- Gadamer, Hans-Georg, *Philosophical Hermeneutics*, Çev., ve Ed., David E. Linge, University of California Press, Berkley, Los Angeles, London, 1977.
- ———, *Truth and Method*, Çev., Joel Weinsheimer ve Donald G. Marshall, The Continuum, New York, 1989.
- ———, *Reason in the Age of Science*, Çev., Frederick G. Lawrence, The MIT

Press, 1998.

- Habermas, Jürgen, *Knowledge and Human Interests*, Çev., Jeremy J. Shapiro, Beacon Press, Boston, 1972.
- ———, *Theory and Practice*, Çev., Jhon Viertel, Beacon Press, Boston, 1973.
- ———, *Communication and the Evolution of Society*, Çev., Thomas McCarthy, Beacon Press, Boston, 1979.
- ———, *The Theory of Communicative Action, Volume 1*, Çev., Thomas McCarthy, Beacon Press, Boston, 1984.
- ———, *The Theory of Communicative Action, Volume 2*. Çev., Thomas McCarthy, Beacon Press, Boston, 1987.
- ———, *On the Logic of the Social Sciences*, Çev., Shierry Weber Nichol森 ve Jerry A. Stark, Polity Press, Cambridge, 1988.
- ———. "A Review of Gadamer's Truth and Method". Çev. Fred R. Dallmayr ve Thomas McCarthy, *The Hermeneutic Tradition, From Ast to Ricoeur*, Ed., Gayle L. Ormiston ve Alan D. Schrift, ss.213-244, State University of New York Press, Albany, 1990a.
- ———, "Hermeneutic Claim to Universality", Çev., Josef Bleicher, *The Hermeneutic Tradition, From Ast to Ricoeur*, Ed., Gayle L. Ormiston ve Alan D. Schrift, ss.245-272, State University of New York Press, Albany, 1990b.
- ———, *Rasyonel Bir Topluma Doğru, Öğrenci Protestosu, Bilim ve Siyaset*, Çev., Ahmet Çiğdem ve Mehmet Küçük, Vadi Yayınları, Ankara, 1992.
- ———, *On the Pragmatics of Communication*, Ed., Maeve Cooke, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1998.
- Heidegger, Martin, *Poetry, Language, Thought*, Çev., Albert Hofstadter, Harper&Row Publishers, New York, Hagerstown, San Francisco, London, 1975.
- ———, *On the Way to Language*, Çev., Peter D. Hertz, Harper&Row Publishers, New York, Cambridge, 1982.
- ———, *Being and Time*, Çev., Joan Stambaugh, State University of New York Press, Albany, 1996.
- Hekman, Susan, *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik-Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida*, Çev., Hüsamettin Arslan ve Bekir Balkız, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.
- Horney, Karen, *Psikanalizde Yeni Yollar*, Çev., Selçuk Budak, Öteki Yayınları, Ankara, 1999.
- Jung, Carl Gustav, "Dream Analysis in Its Practical Application", *An Outline of*

- Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.159-182, New York, The Modern Library by Random House Inc., 1955.
- Kearney, Richard, "On the Hermeneutics of Evil". *Revue de Métaphysique et de Morale*, No. 2, *Paul Ricœur* (AVRIL-JUIN 2006), ss. 197-215, Presses Universitaires de France, 2006.
 - Kris, Ernst, "Ego Psychology and Interpretation In Psychoanalytic Therapy", *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.77-93, New York, The Modern Library by Random House Inc., 1955.
 - Lacan, Jacques, *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, Çev., Nilüfer Erdem, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.
 - McCarthy, Joan, *Dennett and Ricoeur on Narrative Self*. Humanity Books, New York, 2007.
 - Marshall, Donald G., "On Dialogue, To Its Cultured Despisers". *Gadamer's Repercussions, Reconsidering Philosophical Hermeneutics*. Ed., Bruce Krajewski, ss., 123-144, University of California Press, Berkeley ve Los Angeles, 2004.
 - Petocz, Agnes, *Freud, Psychoanalysis and Symbolism*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
 - Rank, Otto, "The Basis of a Will Therapy", *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.455-468, New York, The Modern Library by Random House Inc., 1955.
 - Reich, Wilhelm, "On the Technique of Character-Analysis", *An Outline of Psychoanalysis*, Ed., Clara Thompson, Milton Mazer, ve Earl Witenberg, ss.25-38, New York, The Modern Library by Random House Inc., 1955.
 - Ricoeur, Paul, *The Conflict of Interpretations, Essays in Hermeneutics*, Ed., Don Ihde, Çev., Kahleen McLaughlin, Robert Sweeney, Willis Domingo, Peter McCormick, Denis Savage, Charles Freilich, Northwestern Universtiy Press, Evanston, 1974.
 - ———, *Time and Narattive, Volume 1*, Çev., Kathleen McLaughlin ve David Pellauer, The University of Chicago Press, Chicago ve London, 1984.
 - ———, *Time and Narattive, Volume 3*, Çev., Kathleen Balamey, David Pellauer, The University of Chicago Press, Chicago ve London, 1988.
 - ———, "Hermeneutics an the Critique of Ideology", Çev., Jonh B. Thompson, *The Hermeneutic Tradition, From Ast to Ricoeur*, Ed., Gayle L. Ormiston ve Alan D. Schrift, ss.298-334, State University of New York Press, Albany, 1990.
 - ———, *Oneself as Another*, Çev., Kathleen Blarney, The University of Chicago Press, Chicago ve London, 1992.

- ———, *Conversations with François Azouvi and Marc de Launay*, Çev., Kathleen Blarney, Columbia University Press, New York, 1998.
- ———, *Memory, History, Forgetting*, Çev., Kathleen Blarney ve David Pellauer, The University of Chicago Press, Chicago ve London, 2004.
- ———, *Yoruma Dair, Freud ve Felsefe*, Çev., Necmiye Alpay, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.
- Schleiermacher, Friedrich, *Hermeneutic and Criticism and Other Writings*. Çev., ve Ed., Andrew Bowie, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
- Simms, Karl, *Paul Ricoeur*, Routledge, London ve New York, 2003.
- Taylor, Charles, "Gadamer on the Human Sciences", *The Cambridge Companion to Gadamer*, Ed., Robert J. Dostal, ss.126-142, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2002.